

İSLAM VE MEDENİYET SERİSİ: 2

İHYÂ

II. Cilt

Editörler:

Dr. Öğr. Üyesi Hüsamettin YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Rahime ÇELİK

Doç. Dr. Zeynep SAĞIR

Arş. Gör. Muhammed DOĞAN

İhyâ II. Cilt
İslam ve Medeniyet Serisi: 2

Editörler:

Dr. Öğr. Üyesi Hüsamettin YILDIRIM
Dr. Öğr. Üyesi Rahime ÇELİK
Doç. Dr. Zeynep SAĞIR
Arş. Gör. Muhammed DOĞAN

Genel Yayın Yönetmeni:
Mustafa ÇALIŞKAN

Bu kitapta yer alan bölümlerin ilmî ve fikrî muhtevası ile dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Bütün yayın hakları saklıdır. Bilimsel araştırma ve tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında hiçbir yolla çoğaltılamaz.

KİTAP DÜNYASI YAYINLARI

Yayın No: 279

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncı Sertifika No: 51889

ISBN 978-605-351-564-7

Kapak Tasarım: **DiZGiMIZANPAJ.COM**

Baskı Öncesi Hazırlık: **Mehmet ATEŞ**
meh_ates@hotmail.com

Baskı, Cilt:

Bulut Dijital Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Musalla Bağları Mh. İnciköy Sk. No: 1/A
Selçuklu/KONYA
Sertifika No: 48120

Aralık 2022 / İstanbul

Kitap Dünyası Yayınları

Alayköşkü Cad. Küçük Sk. Civan Han No. 6/D:4
Cağaloğlu – İSTANBUL
Tel: 0212 514 93 05

www.kitapdunyasi.com.tr
bilgikitapdunyasi@gmail.com

HZ. PEYGAMBER'İN SİYASİ VE İDARİ YÖNETİM TARZI (GÜÇLÜ BİR DEVLETİN TEMELİ OLARAK BİREYSEL AHLÂK)

Prof. Dr. Veli ATMACA

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Burdur/Türkiye
vatmaca@mehmetakif.edu.tr

Giriş

Siyâset ve idâre kelimeleri Arapça olup yönetim veya yönetme anlamında, “idâre”, “imâre”, “imâmet”, “Hilâfet”e nisbetle en çok kullanılan ve literatüre mâlolan “siyâset” kavramıdır.

Arapça’da “s.v.s” (س.ص.س) kökünden gelen bu kelimenin, memleket idâresi, devlet yönetimini üzerine almak, düzenlemek ve sanatı anlamında olup (huk.) ceza, ‘îdâm cezası gibi anlamları vardır¹. Hayvanı tımar edip, haşerattan kurtarmak, bakımını yapmak, elverişli, kullanışlı olması için eğitmek anlamlarını da içerir ki mecazi olarak gayet mühim detaylara işaret etmektedir.

Sözlük anlamı itibariyle diğer sözlüklerdeki nüanslara işaret edecek olursak, dünya ve âhirette kurtuluşa sevk ederek toplum düzeninin sağlanması, devletin dâhilî ve haricî işlerinin idaresi², insanların işini üzerine almak, onları doğru yola sevk etmek³, halka emir ve nehyde bulunmak, terbiye etmek⁴ gibi anlamlara gelir⁵. Bazı müellifler de siyâset’i, “Halkın yönetilmesi sanatıdır”⁶ diye tarif ederler.

¹ Veli Atmaca, “Hadisleri Bakımından Siyasetnameler (I)”, *Fırat Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (Elâzığ: 2000), 357; Ferit Devellioğlu, “Siyâset”, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 2013), 1149; Anonim, “Siyâset”, *M. Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1969), XI/ 339.

² Komisyon, “س.ص.س”, *el-Müncid fi’l-Lügati ve’l-A’lâm*, (Beyrut: Dâru’l-Meşrik, 1969), 362; Anonim, “Siyâset”, *M. Larousse*, XI/ 339; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, “Siyâset”, 1149.

³ Cübran Mesud, “س.ص.س”, *er-Râid*, (Beyrut: y.y., 1968), 751.

⁴ Mütercim Asım Efendi, “Siyâset”, *Kâmusu’l-Muhît Tercümesi, el-Okyânûsu’l-Basît fi Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît*. Yayına Haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2013), III/ 939.

Terim anlamı denilince bazı sıfat veya terkiplerle birçok manayı içeren siyaset kavramı, daha ziyade “Siyâset-i Âmme”, “Siyâset-i Hâssa”, “Siyâset-i Şer’iyye” ve “Siyaseten Hüküm” şeklinde kullanılmaktadır. Genel olarak kastedilen; Bütün bir toplumun iyiliği, nizam ve intizamı için benimsenen bir kısım hükümler, kamunun zarar görmesi söz konusu olduğunda dinin genel amaçları (makÂsıd) doğrultusunda hareket etme, bazı suçlular hakkında izlenen öldürme yoluyla da olsa vuku bulacak olan zecr ve te’dîb, insanlığın iyiliği, nizam ve intizamı için şer’î şerifin kabul ve iltizam ettiği bir kısım yüce hükümler⁷ anlamlarına gelir.

Hadis rivâyet eserlerinin konulara göre tasnifli olanlarına baktığımızda Hz. Peygamber’in yönetim biçimine dair münhasır ve müstakil bir başlıktan söz edemiyoruz. Kamu yönetimine dair sözlü emir ve tavsiyeleri ile fiili uygulamaları, “Kitâbu’s- Siyer” genel adıyla zikredilen başlığın yanısıra birçok rivâyete Sîret, Siyer, Cihâd, Meğâzî, Menâkıbu’s- Sahâbe bölümlerinde yer verdiğini söyleyebiliriz. Diğer itikadi, ameli ve ahlâki bölümlerde de dağılık halde bulunan Nebevî siyâset tarzına dair birçok rivâyet nakledilmektedir. Hadis kaynaklarının dışında müstakil Siyer ve Meğâzî’lerle birlikte İslâm Tarihi kaynaklarında da bol malzeme bulmak mümkündür.

Sistematik yapılarda bütünlüğün korunması, “mîzân (denge, ölçü)” kelimeleriyle ifade edilebilir. Bu sistematik yapı, evrensel (kozmetik) olduğu gibi, sosyolojik ve psikolojik de olabilir. Fertlerden oluşan toplumsal yapının da düzenli bir şekilde devamı için belli ölçüler, mizan, denge kuralları var-

⁵ Siyâset terimi, izâfetle kullanılan alt terimlere sâhiptir. Böylece bu kavram daha da detaylandırılmıştır. Bunlar: “Siyâset-i Amme, Siyâset-i Hâssa, Siyâset-i Şer’iyye ve Siyâset-i Nefsiyye” dir. İslâm’da devlet yönetimi, “Halkın İdâresi” anlamıyla “Cezâlandırılmak” nüansının ilimde kullanımından ibâret olan *Siyaset-i Âmme*, Veliyyu’l-Emr’in, ra’iyye üzerindeki emr ü nehyi, dünya ve âhirette necâtlarına bâdî olacak bir yola irşâd ile beşeriyetin salâhına çalışmaktır. *Siyâset-i Hâssa* ise , bazı cürüm sahipleri hakkında vukû’ bulacak zecr ve te’dîb yerinde kullanılan bir tâbirdir. Nehb ve gâret gibi, fisk-u fücür gibi memnu’ fiillere mükerreren cüret edenlerin kahr u tenkil edilmesi bu kabildendir. Bir de *Siyâset-i Şer’iyye* tabiri vardır ki, Ulû’l-Emr denilen hükümdarlar onun vekilleri bulunan ve osmanlılarda Vezîr-i ‘A’zam’ın taşralarda eyâlet vâlileriyle sancak beylerinin ve emsâli salâhiyet sahiplerinin tertip ettikleri cezâ yerinde kullanılır bir tabirdir. Diğer bir tarifile, âmmenin salâh ve intizamı için islâmiyetin mu’âmelât ve ‘ukûbatta iltizâm ettiği hükümler demektir (M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, “Siyâset”, (Ankara, MEB., 1983), III/ 240; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, “Siyâset”, s. 1149; M. Larousse, “Siyâset”, XI/ 399. *Siyâset-i Nefsiyye* ise M. Larousse’da bir topluluğun dini yönden idâre edilmesi şeklinde izâh edilmektedir .

⁶ Aydın Kezer, *Türk ve Batı Kültüründe Siyâset Kavramı*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987), 22; Müncid, 362.

⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022), 510; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III/ 240.

dır. Biyolojik ve fizyolojik sistemlerdeki kurallar kişisel veya toplumsal yorum veya tasarruflardan bağımsız, objektif olsa da, sosyolojik, psikolojik, siyasal ve estetik sistemlerde insan unsuruyla ilgili, sübjektif, kişiye veya belli bir topluma göre farklı düzenlemeler, yorumlar ve anlamlandırmalar kaçınılmazdır. İslam dininde kişisel yoruma mahal olmayan, mahalli ve kültürel yoruma müsait olmayan iman, ibadet, ahkâm ve ahlâk konuları olduğu gibi, siyasette, yeme içme, kıyafet ve estetikte, tababet, ticaret ve ziraatta her Müslüman milletin kendi milli değerleriyle yorumlamasına müsait konular ve detaylar da vardır. İslâm'da insanların günümüz problemlerini çözümlemede, detaya dair hüküm vermekte en çok zorlandığı alanlar sermaye, sanat, spor ve siyasettir diyebiliriz.

Önemli hadiselerde kriz yönetimi diyebileceğimiz durumlarda Hz. Peygamber'in tavrını ve tarz-ı siyasetini yönlendiren vahiy desteği yanında Resûlullah'ın devlet yönetimi, toplum düzeni ve insani ilişkileri düzenlemede ahkâmdan ziyade ahlâki değerler üzerine durduğunu söylemeliyiz. Bu açıdan O'nun yönetiminde, bu günkü anlamda bir yönetim sistemi veya rejim önermediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Allah Resûlü'nün toplumsal huzur ve asayişin, adalet ve güvenliğin yolunun devlet yönetim biçiminden değil; nasıl bir rejimle yönetiliyorsa yönetilsin bir devletin yöneticilerinin ahlâken düzgün olması, yöneten ve yönetilenlerin riâyet etmesi istenilen kuralların ahkâmi değil daha ziyade ahlâki olduğu dikkate alınarak hükümdârın ve kamu görevlilerinin başarısının adâlet, merhamet, iffet, şecaat, emanete riâyet ve merhametten geçtiğini görmekteyiz.

Ne var ki, zaman içerisinde siyaset ve idarede ahlâki değerlerin, şer'i kurallar çerçevesinde; ahkâm boyutunda değerlendirildiğini, bunun için esasta ve teferruatta birçok re'y ve içtihadın öne sürüldüğünü, bunların toplamından fıkhi farklılıkların ortaya çıktığını ve fıkıh kitaplarında "siyer" bölümünün teşekkül ettiğini görmekteyiz. İslâm düşüncesinde ve mezhepler arasında devlet başkanı veya siyasal otoritenin adlandırılışı bile mevzua nasıl farklı bakıldığıнын ipuçlarını vermektedir. Ehl-i sünnet mezheplerinde siyaset meselesi "Hilâfet" ana başlığı altında bir "ameli" bir konu olarak ele alınıp detaylandırılmışken Şî'anın her kolunda "imâmet" adıyla ve "iman" problemi halinde değerlendirilmektedir. Binaenaleyh devrin halifesine veya imamına "bey'at" işi de ehl-i sünnette ameli ahkâm bakımından Şî'a'da ise

iman zaviyesinden kişi hakkında hükme bağlanan netameli bir konu olmaya devam etmektedir.

Ehl-i sünnet mezhepleri arasında siyasete ve siyasi temalı âyet ve hadislere bakış açısında da farklılaşmaların olduğu görülmektedir. Öyle ki, nas-ın zâhirini, lâfzını itibara alıp bunu da hukuki bir delil halinde “istidlâl” mevzuu olarak değerlendirenlere karşılık bazı mezheplerin, aynı muhtevadaki âyet ve hadisleri idarecilere ahlâki tavsiye, vasıyyet ve irşad menbaı olarak kıymetlendirdiğini söyleyebiliriz. Bunun tedkiki bakımından fıkıh kitaplarındaki yahut fıkhi açıdan yazılmış fer’î eserlerdeki “siyer”e dair mevzularda yer alan âyet ve rivâyetlerle, genel olarak adına “siyâsetnâme” diyebileceğimiz, bazan da “pendnâme”, “âdâbu’l- kâdî” şeklinde isimlendirilen siyâset ahlâkına dair eserlerde yer alanların karşılaştırılması gayet önemlidir. Genel olarak baktığımızda siyâsetnâme türü eserlerde ibârelerin lâfzi değerini esas alan mezhep mensuplarıyla veya şâfi’î mezhebi ulemasının eserlerdeki âyet ve hadisler muhteva ve sayısal olarak, Hanefi mezhebinde olduğu gibi “makâsdı” veya “gâî”liği dikkate alan mezhep mensuplarının eserlerindeki belirgin şekilde farklıdır. Mesela Mâverdî’nin, el-Ahkâm-ı Sultâniyesi ve Gazzâlînin genelde ahlâka özelde siyasete dair eserlerindeki âyet ve hadis sayısı, Hanefi mezhebine mensup Selçuklu devleti veziri Nizâmü’l-Mülk’ün Siyasetnâmesi’ndekiler bir hayli farklıdır.

Münhasıran ehl-i sünnet âlimlerinin yazdığı siyâsetnâmelerin, ihtiva ettiği âyet ve hadislerin tefsir ve yorumunun da klasik ve sistematik tefsir ve şerhlerden değişik şekilde anlamlandırıldığı, yorumlanıp izaha kavuşturulduğu da önemli bir husus olarak zikredilmeye değerdir. Siyasetin bilfiil içinde olan ehl-i kalemin; hükümdara yakın ulema, ümera ve vezirlerin kaleme aldığı siyâset ahlâkına mahsus eserlerdeki âyetlerin hangi bağlamda anlamlandırıldığı bir nevi tefsir olarak görülüp, tefsir biliminin özgün kaynağı olarak kabul edilen sistematik tefsirlerdeki yorumları gibi aynı durumda hadislerin de şerhlerinin mukayesesi ciddi bir mukayeseyi gerektirmektedir.

Biz bu tebliğimizde bu anlam ve yorum farkını var sayarak esasen burada değineceğimiz hususun, Hz. Peygamber’in, İslâm siyasal düşüncesinde örneklik teşkil edecek söz ve fiillerinin, tavır ve davranışlarının satır araları diyebileceğimiz, pek dikkate sunulmayan ama bize göre gayet önemli detaylar olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar sünni İslâm mezheplerine göre

siyâset, ameli bir konu olsa da sadece dünyevi ve sadece idâri değil aynı zamanda idarecinin sahip olduğu dini, imanı, ahkâmı ve ahlâkı diğer insanlara kazandırması sürecidir diyebiliriz. Bu açıdan idareciler siyaset tarzı ve davranışları bakımından kendi devletlerine sadece itaatkâr vatandaşlar kazandırmaz, sadece toplumsal huzur ve saadet bahşetmezler aynı zamanda müntesibi oldukları inanç ve hayat tarzının da yayılmasını sağlarlar. Tam aksine kötü idareciler de, tebaası nezdinde kendi inanç ve değerlerine karşı nefrete sebep olurlar.

Tebliğimizin ana konusuyla bağlantılı olarak şunu söyleyebiliriz; Hz. Peygamber'in, imani, ameli ahlâki alanda "üsve-i hasene" olduğunu dile getirdiğimiz kadar O'nun siyasi ve idari örnekliliğini gündende tutamıyoruz. Tarihte olduğu gibi günümüzde Resûlullah'ın örnek kişiliği, sanki sadece sıradan vatandaşın günlük yaşayışı, dini ve bireysel davranışları için örnek olduğu üzerinde sıkça durulurken adâletiyle, kanun uygulamadaki yerine göre katılığı yerine göre esnekliği ve merhameti, yöneticilikteki başarısı bakımından pek de dillendirilmediği görülmektedir. Oysa hem kendi dönemi hem de geride bıraktığı idari ve siyasi prensiplere uyan devlet adamlarının zamanlarında halkın kavuştuğu huzur ve saadet ortamının, O'nun örnek liderliği ile mümkün olduğu ciddiyetle uygulanmalıdır. Hz. Peygamber'in sıradan vatandaşa hitabeden yönünden daha çok idarecilere ışık olacak yönetim prensipleri de esas alınmalı, diğer peygamberlerden "mutluluk temin eden yönetim liderliği"yle farklılık arz ettiğinin farkında olarak devlet adamlarınca yaşanır ve yaşatılır şekilde ortaya konulmalıdır.⁸

Resûlullah'ın bireysel yaşayışın birçok alanında sergilediği örnekliliğin, ezberlenen birkaç hususla sınırlı olmadığı, bireysel örneklilik alanları bütün yönleriyle tesbit edilmelidir. Bildiğimiz kadarıyla bu yapılmadı. Yani "Resûlullah'ın Örnekliliğinin Boyutları" birey hayatının ne kadarını kapsı-

⁸ Hz. Peygamber'in devlet idaresi ve toplumu yönetmesine dair bilgiler O'nun hayatı (Siyer ve Meğâzi) hakkındaki kaleme alınmış eski ve yeni pek çok eserde dağınık halde yer almaktadır. Bu örnekliliğe dair günümüzde müstakil olarak kaleme alınmış gayet nefis birkaç esere burada işaret etmekle yetineceğiz: Veysel Özdemir, *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Örnek Liderliği*, (İstanbul: Rağbet Yay., 2014); Bünyamin Erul, *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 2002); Adnan Demircan (Derleyen), *Önder Peygamber ve Yeni Bir Devletin Kuruluşu*, (İstanbul: Siyer Yay., 2015); Adnan Demircan (Derleyen), *Hz. Peygamber (s.a.s.) Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu*, (İstanbul: Siyer Yay., 2015); Hasan Yenibaş, *Vazifelenirmede Peygamber Metodu*, (İstanbul: y.y., 2011); Ahmet Önkal, *Resûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, (İstanbul: Kitap Dünyası, 2015); Abdülfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimi Olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Öğretim Metodları*, çev. Enbiya Yıldırım, (Ankara: Otto Yay., 2016).

yor, fiziki, ruhsal, zihinsel kapsayıcılığı yanında, imani, ameli; hukuki olanlara uymanın yanında ahlâki manzumelerini de kapsadığı dikkatle ele alınmalıdır. Sadece iman, amel; ukubat, muâmelât, ibâdâtla sınırlı tutmayıp özellikle “ahlâki” prensiplerini öne çıkarmak gerekir. Bu kapsam alanını, kişinin “erdemli kişilik” oluşturması, kâmil derecede vasıflara sahip olması, diğer fertlerin de ortak özellikleri hâiz olmasıyla teşekkül edecek olan huzur, bereket ve mutluluk beşiği ailelerin meydana gelmesi, üstün özellikleriyle donanımlı ailelerden oluşan millet ve daha geniş evreniyle faziletli ümmet mertebesine ulaşmak üzere belirlemek gerekir. Her nesnel ve sosyal vakada olduğu gibi, erdemli toplum, devlet, millet ve nihayet ümmetlerin oluşması da bazı sebeplere veya temellere sahiptir. Ahlâki olgunluğu olmayan aileden kâmil bireyler, sağlam karakterler yetişmeyeceği gibi, bu kimliksiz ve kişiliği bozuk fertlerin yer aldığı milletlerden de söz edilemez. Milletin fert fert dayanışması, muhabbeti, hürmeti ve merhameti eksik olunca da mükemmel bir millet ve düzenli bir devlet hayatı da söz konusu olamaz. İşte aileden başlayan bu mayalanma, önce bireysel sonra mahalli daha ileride milli bünyenin surları sağlam bir kale misali mükemmel yapısının esasıdır. Güçlü millet olmadan, bireysel ve milli değerleri, hak ve hürriyetleri, namus ve erdemleri korumaya muktedir ne bir devlet kurulabilir ne de daha evrensel olarak medeniyet menbaı bir ümmet oluşturulabilir. Devletler belki sağlam hukuki yapısı ve güçlü yaptırımlarıyla vatandaşlarını düzen içinde yaşatabilir ama fertleri birbirine bağlayan “ahlâk” kuralları olmayan, ahlâki bağları ve münasebetleri olmayan toplumlar veya milletler her an dağılılabılır; muhabbet ortamı olmayan milletler iç kavgalar ve fitnelerle dağılılabılır. Bize göre devletlerde düzen, hukuk marifetiyle sağlansa da, adalet temin edilse de, ahlâk kurallarının olmadığı veya zayıf olduğu, önemsenmediği toplumlarda muhabbet, yardımlaşma, duygusal paylaşım v.s. olmadığında en ufak bir fitne halinde dağılmak, bozulmak ve bozguna uğramak mümkündür. Demek oluyor ki milletlerin ve devletlerin sağlam bir hukuk sistemine sahip olması yanında sağlam bir “ahlâk” tesis edilmelidir.

Milli bünyeyi güçlü tutan, kriz anlarında milli belaları defetmenin yolu hukuk kurallarından değil milli tesianüdün, milli karakterin, dayanışmanın, muhabbetin, sevgi bağlarının mücessem hali olan “milli ahlâk, milli seciye, milli karakter (Ahlâk-ı millidir)”. İşte bu itibarla Hz. Peygamber, kendi devrine kadar doğru dürüst bütün kabilelerin iştirak ettiği müstakil bir arap devleti kuramamış olan milletine, örnek liderliği sayesinde onlara sadece

dünya ahiret kurtuluş yolu olan imanı, kişi haklarını ihlal eden zulmü durduran hukuk sistemini değil aynı zamanda bütün kabilevi, asabi, ailevi, coğrafi ve sosyal statü farklılığına dayalı sığ bir idari ve siyasi sistemden kurtarmasıyla öne çıkmaktadır. Alanın araştırmacıları başta olmak üzere diğer insanlar Resûlullah'ın "örnek şahsiyeti" denildiğinde onu ne bireysel ne toplumsal açıdan sadece imani veya hukuki bakımdan değil ibadet hayatıyla da sınırlı olmayan ama mutlaka "fertler arası ahlâki kâideleri" âdeta bir hukuk kuralı gibi herkes tarafından sürekli ve yaygın olarak uygulanmasını emretmesi özellikle dikkate alınmalıdır. Bireyden başlayan bu uygulamaların halka halka genişleyerek nasıl sağlam bir milli bünye, ne denli güçlü bir milli devlet ve en ileri seviyede nasıl huzurlu, insanlık onuruna saygılı bir ümmet ve insanlık projesi olduğu bilinmelidir. Tekrar söylemek durumundayız ki Allah Resûlü'nün insanlığa bıraktığı örnekliğinin, vahyin onayladığı gibi kendi karakteriyle bütünleşmiş olan "Ahlâk-ı Hamide (Güzel Ahlâk)"nin olduğu, genellikle üstünkörü geçilmekte; birkaç sınırlı misalle anlatılmakta yahut ibadet, birkaç hukuki veya imani örnekle geçiştirilmektedir. Resûlullah'ın telkin ettiği davasının özü, sadece iman ve hukuk (şer'î) kurallardan ibaret olmadığı bilinerek ve hakkı verilerek "Emaneti üstlenen mükemmel varlık" olma şuuruyla, kendisinin Allah'ın haklarına riayeti, diğer insanların, canlı ve cansız âlemlerin sorumluluğunu yüklenen ve onları bir "emanet" olarak muhafaza etmekle mükellef olan "şerefli" bir varlık olduğunu öğretmektir. Bu şuurun bilgi temelleri, O'na kadar gelen önceki vahiylerde ve Kur'ân'da beyan edildiği gibi, insanın topraktan (yerden) yaratıldığı ve orada bozgunculuk çıkarmaması, orayı ifsad etmemesi, tahrip etmemesi, "imar etmesi (yaşanabilir halde tutması)", orayı ve oradakileri "ıslâh" etmesi emredilmektedir. Bu çaplı görevin çerçevesi sadece imani veya hukuki değil belki daha ziyade "ahlâki" düzeyde çizilmelidir. İşte bu itibarla insanda tesis etmemiz gereken ve Hz. Peygamber'in örnekliliğine temas ederken O'nun her canlı ve cansıza karşı bir "imânetçi" sorumluluğuyla, merhameti önceleyen, buğzu değil muhabbeti emreden, imhayı değil ıslâhı telkin eden, öldürmeyi değil yaşatmayı öğütleyen ahlâki vasıflarıyla tanımlamak gerekir. Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi O, gayri Müslimleri iman bakımından, Müslümanları da ahkâm (hukuk) açısından yola getirirken, inzar ederken, ceza verirken bile, hukuken adâleti değil ahlâken merhameti esas aldığı görülecektir. Ahlâk kurallarının kişiye, imani ve hukuki bir mesuliyet yüklememesine rağmen, Resûlullahın insanı idare

ve siyasetinde gördüğümüz hassasiyet, insanları ahlâken birbirine kaynaştırmak, birbirine sevdirmek, fedakârlık, ihsandır. Bunlar ise “hukûkî” davranışı da kapsayan daha geniş erdemlerdir. Zira O’nun nezdinde müşriğin, kâfirin ve Müslüman olmakla birlikte suçlunun da, yaratılıştan sahip olduğu temel hak ve değerleri vardır. Maksudı, onları değil sahip oldukları his, duygu, düşünce, inanış ve davranış biçimlerini ortadan kaldırmaktı. Yani O, müşrikle değil “şirk”le savaştı, Müslüman suçluyu değil “suç”u önlemek için mücadele etti. Hz. Peygamber, siyasi ve idari bakımdan önce milli düzeyde ahlaki kurallara dayalı; câhiliyye insanının zihnindeki yer etmiş; atadan dededen akıp gelen her türlü şeref sınırlarının, kabilevi telakkilerin, sosyal, ekonomik, hadari, bedevi, hür, köle, kadın, erkek, kız çocuk, erkek çocuk v.s. tecrid duvarlarını yıkarak asırlarca diğer bölge, sair millet ve dinlerin mensuplarına da medeniyet bahşeden hayat ve inanç biçiminin ancak “güzel ahlâk” ile olacağını siyaseten ve idareten göstermiş olmasıdır.

Hz. Muhammed’in risâlet ve nübüvvet başarısı bizim burada değerlendirmeye konumuz değildir. O’nun bu ilahi görevleri dışında insani ve dünyevi görevleri içerisinde siyâsi ve idâri tarzının başarılı neticeleri asıl konumuzu teşkil etmektedir. Geçmişten günümüze Resûlullah’ın “siyasi ve idâri örneği”, âlimler ve araştırmacılar tarafından genellikle risâlet görevi içerisindeki konularla yani imani, hukuki ve ibadet örnekleriyle izah edilmekle yetinmiş olmalarıdır. Oysa O’nun dağınık kabilelerden kıtalar ötesine davasını taşıyan bir millet ve “emanet ve merhamet” bağlarıyla kenetlenmiş bu milletin kıtalararası medeniyet toplumu oluşturan sırrını fitratı, yaratılanı, âlemi, insanı ve en başta yaratıcıyı esas alan, bir “emanet ruhu”, sahip insan tipi inşa etmesi önemle üzerinde durulmalıdır. Allah resulü, katı hukuk kuralları üzerine oturan, gücünü hukuk kaidelerinden ve cezalardan alan bir otorite değil, merhamet ve sevgiye dayalı, kalplere hükmeden bir bey’at⁹ toplumunun lideridir.

Günümüzde özlenen ve ihtiyaç duyulan siyasi ve idari tarza bir örnek olarak sunmaya çalıştığımız Hz. Peygamber, hukuken adâleti tesis etmenini hukuku mutlaka uygulamanın da içinde olduğu fakat daha aşkın olan “merhamet”i öne çıkarılmalıdır. İçinde bulunduğumuz siyâsi ve idâri yönetim biçimleriyle, teokrasi, demokrasi, cumhuriyet, oligarşi v.s. yönetim bi-

⁹ Burada hicretten üç sene önce câhiliyye âdeti üzere haccetmeye gelen Medinelilerden 6 kişiyle, ertesi yıl 12 ve bir sonraki sene; Hicret-i Nebî yılında 75 kişi ile akdedilen Akabe Bey’atlarında dile getirilen şartlara bu açıdan bakmak gerekir.

çimlerine dair herhangi bir yönlendirme, talimat veya telkinde bulunmayan Hz. Peygamberin, birey ve toplumun ubudiyetinden sosyal münasebetlerine kadar uzanan her tutumunda ve davranışında samimiyet duygusunu temel almış olup hukuki kişilikten ziyade “ahlâki”liği önemle telkin etmektedir. Buna dair telkinlerde ve vasiyyetlerde bulunmuştur. Bu yönüyle günümüz idarecilerine, hukuk kurallarını bile tatbik ederken “hüsn-i muamele”yi, “can”ın korumasını esas almayı, teslimiyeti, samimiyeti, merhameti, muhabbeti, affı önceleyen; katı idari ve hukuk kurallarını sosyo-psikolojik tutumuyla süslediği vasfı günümüze taşınmalıdır. Aşağıda bu zaviyeden örneklerle yer verilecektir.

1. Hz. Peygamber’in Siyâsî ve İdâri Başarısının Bireysel ve Toplumsal Boyutu

Resûlullah’ın idâri kararlarının, sahabe tarafından tıpkı şer’î hükümler gibi görüldüğünü, siyasi bir otorite olarak kabul edilmesini belgeleyen ilk toplu sözleşmesini, “Akabe Bey’atları”yla başlatabiliriz¹⁰. Oradaki münasebetler, karşılıklı konuşmalar, ihtiyaç durumunun dile getirilmesi, yine karşılıklı taahhütler, bağlılık şartları satır satır incelenmelidir. Böylece siyasi ve idari açıdan sağlam bir yapıda, önceliğin, katı kurallar, hür yaratılanı köleleştiren bir lider sultanı, korkuya bağlı bir itaat, kuru bir bağlılık veya zoraki boyun eğdirme olmadığı görülecektir.

Tarihsel açıdan bakıldığında sıradan devlet başkanlarının sahip olduğu güçlü, kudretli yönetim biçimlerine nispetle Hz. Peygamber’in güçlü devlet oluşturmasındaki siyasi ve idari tarzının epeyce farklılık arz ettiğini söyleyebiliriz. Şahsi kanaatimize göre geçmişte ve günümüzde gördüğümüz kadarıyla güçlü idari işleyişlerin ve kudretli siyasi yapıların bu hakimiyeti, sahip oldukları askeri güce, kanun despotizmine dayandırdıkları yolundadır. Bu askeri, idâri ve hukuki katı tedbirlerle sürdürdükleri baskı rejimine karşılık Hz. Peygamber’in toplumun huzur, asayiş, birlik ve beraberlik içinde yönetmesinin temelini, *bireysel eğitime, ferdin toplumsal dayanışma ve diğer insanların hak ve hürriyetlerine saygı ile yetişmesine, feragat, fedakârlık ve merhamet duygularıyla kişiye kazandırılan “erdemlilik”e bina ettiğini görmekteyiz*. Kısaca insafı, kanaatkâr, merhametli, birbirini bağışlayan, birbirlerine karşı yardım sever, tokgözlü, başkasını kendine önceleyen, diğer insanları, varlıkları, mal ve imkânları sahiplenme konusunda doyumsuzluk içerisinde ol-

¹⁰ Erul, *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, 66-67.

mayan, duygu ve hayallarını sınırlandırabilmiş, yöneticilere karşı itaati inanç düzeyinde benimsemiş, kamu düzenine karşı toplumdaki kusurlu olanları uyarmayı, başkasına yol göstermeyi yani sosyal kontrolü kendine vazife bilen ve kamusal güvenlik ve huzur için kendini mükellef sayan *erdemli bireyler* üzerine bina ettiği sistemle Resûlullah, sair yönetim biçimlerinden farklı bir siyasal ve idari tarzın sahibi olup bunu da bizzat göstermiş bir lider olarak incelenmeye değerdir.

Kısaca söylemek gerekirse Hz. *Muhammed'in yönetim biçimi, insanlığın alışık olduğu gibi askeri, totaliter ve hukuki kudrete değil, vicdanen eğitilmiş, değerler etrafında kenetlenmiş fertlerin oluşturduğu toplum üzerine kurulmuş devlet otoritesinin daha sağlam ve daha güvenli bir yapı olduğunu bize göstermiştir.*¹¹ Bu sayede elde ettiği güçlü toplum ve gözü pek, davası uğruna can vermeye hazır fertlerin, idari mecburiyet sebebiyle değil inandığı liderin emrini iman meselesi sayarak henüz çocuk yaşta olmasına, kadın olmasına veya yaşlı olmasına rağmen kendisinin de silahlı mücadeleye; "harbe" katılma arzusunda olduğunu görüyoruz. Cihad ruhunun sadece sıradan hayatta ve sivil alanda kalmadığını; bu ruh halinin silahlı mücadeleye kadar yansıdığını müşahede etmekteyiz. Nitekim toplumun bütün yaş gruplarındaki, kadın erkek, köle efendi v.s. her sınıfına mensup bireylerin kendisini toplumsal, idari ve askeri faaliyetlerin asli üyesi olarak hissetmesi, önünde durulmaz bir güç kaynağı olmaktadır. Bu yüzdendir ki, daha çeyrek asır geçmeden devrin en güçlü devletlerine kafa tutacak bir birlikteliğin, güçlü bir siyasi otoritenin bireysel temellerini görmekteyiz. O, muhatabına sadece bu dünya için değil öbür dünyaya kadar uzanan temenni ve duyguları da yüklüyordu. İçinde yaşadığı toplumun geleneksel idari ve siyasi otorite anlayışını bıraktırması, yerine bambaşka bir yöneten ve yönetilen ilişkisi koyması o kadar da kolay başarılacak bir sistem değildir. Nitekim İslam'ın ilk tebliğ yıllarındaki ilk Müslümanların zihninde, atalarının sünnetini, hayat tarzını ve idare biçimini bir çırpıda bu insanlara bıraktıran saikin, Hz. Peygamber'in onlar nezdindeki kişilik özellikleri olduğu dikkate alınmalıdır. Burada liderin "güven telkin eden sağlam karakteri"ni unutmamak gerekir. Bu sayede kitleleri peşinden sürükleyebilecek kişinin önce kendi kişiliği ve mizacı, şüpheden uzak, kararlı, yerine göre fedâkâr, arkadaş canlısı, insanı öncele-

¹¹ Resûlullah'ın kanun çıkarma, çıkardığı kanunları mutlaka uygulama, kanun uygulamada katı kuralcılığı değil insanın hayatını, şeref ve haysiyetini esas alan, merhameti önceleyen siyasetinin temelini bireysel eğitimin oluşturduğu birçok örneği görmek için bkz. Özdemir, *Modern Teroriler Açısından Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Örnek Liderliği*, 135-169.

yen; köle hür, kadın erkek ayrımı yapmayan bir eşitlik, fıtrata saygı, insana değer verme biçiminde olmalıdır. O'na ilk inananların kimler olduğuna bakılınca ne demek istediğimiz anlaşılır. Kaldı ki bazı inatçılar ve kişisel çıkar beklentisi olanlar, özellikle bu ilk inananlara bakarak onları aşağılayıp tahfif etmişlerdir. Bunu destekler mahiyette Kur'ân'da: Kendilerine, diğer insanlar gibi "iman edin" dendiğinde, biz sefihler (aklı ermezler) gibi mi iman edelim? Derler"¹² ifadeleri yer almaktadır.

Allah Resûlü, görevlendirme ve atamalarında insanların öncesine ait geleneksel ve bireysel tecrübe yanında fıtraten kabiliyetli olduğunu, fırsat verildiği takdirde başarabileceğini göstermek üzere vazife vermiştir. Dikkat çekmek üzere ve anlatmak istediğimiz basiretin önemini vurgulamak için maksadımızı şöyle ifade edebiliriz; O, hiç kimsenin o zamana kadar görmediği, geleneksel olarak da müşahede edilmeyen bir şekilde, belki görev verilenin bile beklemediği görev ve yetkileri vererek âdetâ "lider yaratma" yolunu da tercih etmiştir. Öyle ki, kendisinden o görevde başarı beklenmeyen nice vâli, komutan, âmil (mâliyecî), kadı ve muallim tayiniyle Resûlullah, fitri kaabiliyete inanmayı, yatkınlığı keşfedip, fiilen görev verildiği takdirde nice *ham insanın cevherinden bir lider, bir komutan ve bir bürokrat yetiştirilebileceğinin* sayısız örneklerini vermek suretiyle de bize "*insanın fitrî donanımlarını tanıyıp onu inşâ etme*" konusunda da örneklik teşkil etmektedir. Bu tür atamalarda bazan eşraftan olanların hazmedemediği veya hayret ettiği görevlendirmeleri görmekteyiz. İnsan ve kabiliyet geliştirmeye dair böyle atamalarda aynı zamanda, Allah'ın yaratışta bireye bahşettiği kabiliyetleri baskılayan; insanların kendilerince oluşturduğu geçmişe ait seçkinlik uygulamalarından ve duygularından henüz arınmamışların kibrini ve enaniyetini kırmayı da müşahede etmekteyiz¹³.

Yeni hicret etmiş olduğu Medine'de devletin ilk temellerini atarken, muhtemel ihanetleri tahmin ederek veya Yahudilerin ortak karakterini bileerek onları sıkı bir vatandaşlık yasasıyla kontrol altına almak, ihanet ederlerse de kendilerine harp ilan etme haklılığını elinde tutmak yahut onlara ihanet etme fırsatı vermemek üzere "Medine Vatandaşlık Sözleşmesi"ndeki¹⁴ veya Mekkelilerin hareket serbestisini sınırlandırmak maksadıyla "Hudey-

¹² el-Bakara 2/13.

¹³ Buhârî, Ahkâm, 17, (No. 3730).

¹⁴ Muhammed Hamidullah, *Mecm'uatul-Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-Ahdî'n-Nebevi ve'l-Hilâfeti'r-Râside*, (Beirut: y.y., 1969), 57-64; Erul, *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, 67.

biye Sulh-nâmesi" ndeki¹⁵ gibi diğer anlaşma ve emanlarda düşmanın kin ve gayzını, taarruz ve saldırı gücünü kırmakla birlikte tebaalarında kendine karşı sevgi telkin etmek gibi kabile yönetim biçimlerini aşan; devrinin ve bölgesinin geleneksel uygulamalarının ötesinde ciddi diplomasi örnekleri sergilemesi dikkatimizi çekmektedir. Bu esnada dikkat çekmek istediğimiz bir hassas nokta ise, girdiği yolda yanındaki arkadaşlarını önce fikren ve duygusal olarak iyi donatıp işin mefkûresine inandırdığı için aksi bir durumla karşılaştıklarında duygu kırılmalarının verdiği bocalamalar ve kendine veya kararlarına itirazların olduğunu da görüyoruz. İşte bu duygu kırılmalarının yönetimini tarihteki her liderde göremiyoruz. Bunun birçok örneğiyle karşılaşan Hz. Peygamber nice kargaşayı ve fitneyi kişisel tavır ve etkili konuşmalarıyla savmasını bilmiştir.¹⁶

Tecrübeden faydalanmayı ihmal etmeyen Hz. Peygamber, vali, komutan, âmil (zekât toplayan, bir nevi mâliye görevlisi) ve muallim gönderirken kişisel kabiliyet ve yatkınlıkla beraber İslâm'dan önceki hayatında sahip olduğu tecrübeyi de göz önünde bulundurmıştır.¹⁷

Dünyevi, siyasi, idari konularda istişare ederek insanları sorumluluk almaya sevk etme, aidiyet duygusu aşılama, idarede ortak olma duygusu kazandırma.

Gençlerden görevlendirmeler yaparak, yeni brokrat, komutan, vali, kadı v.s. tecrübesi kazandırarak, ileride genişleyecek devlet sınırları ve artacak tebaanın en az kusurla yönetilmesi için yeterli sayıda insan yetiştirme.

Yönetme değil yönetişmeyi öncelemek. Ne dersiniz? Diye sormak

Gerek münferit gerek istişare ile varılmış kararı uygulamak, vazgeçmemek. Kararlılık.

Anlaşmalara mutlak sadakat. Düşmanına bile sadakatiyle güven telkin edip, karakter üstünlüğünü elinde tutmak. Düşmanının gözünde baskın seçiyi ve otorite kazanmak.

Muhaliflerin kudretli oldukları zamanda bile anlaşma ve müzakere yaparak, siyasi "muhatap olduğunu" kabul ettirmek. Aynı intibayı komşu

¹⁵ Hamidullah, *Mecm'uatü'l-Vesâiki's-Siyâsiyye*, 77.

¹⁶ Gerek askeri gerek siyasi anlaşmalarda, sahabenin zihin karışıklığına şahit olan Resûlullah'ın, dağılmış duyguları ve karışmış zihinleri, kırıp dökmeden, şefkatle tekrar topladığına dair örnekler için bkz.: Özdemir, *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Örnek Liderliği*, s. 225; Erul, *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, s. 105- 135; Yusuf Uçar, *Sahâbenin Hz. Peygamber'e İtirazları*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 108.

¹⁷ Yenibaş, *Vazifelenirmede Peygamber Metodu*, 90-92.

devletler nezdinde de tesis etmek için onlara mektuplar yazmak suretiyle, her ne kadar kabul edilmeyeceğini, olumlu karşılanmayacağını bilse de, elçi göndermesi, devrin güçlü devletlerine kendini kabul ettirmek, muhtemel taarruzların öncesinde psikolojik üstünlüğünü elde etmek gibi uluslararası ilişkileri psikolojik tarafıyla da işlettiğini göstermektedir¹⁸. Yerinde oturup diğerlerini düşman ilan etmekle yetinmek yerine devamlı müzakereye açık olduğunu hissettirmekle muhataba özgüven mesajı vermek. Böylece ikinci ve üçüncü düşman cenaha da, aktif siyaset tarzıyla üstünlük mesajı vermek. Hem böylece aciz ve cılız taraftarlarına, lidere güven ve bağlılık duygusu kazandırmak suretiyle kendilerinin de hatırı sayılır bir idari siyasi kudret oldukları şiarını kazandırma tarzı, Resulullah'ın merhametli bir lider oluşunun doğal icabı olup durumdan güç devşirme politikası değildi, öyle ki rivâyetlerde verilen rakamlar farklı olsa da 14 kişi için ölüm fermanı verdiği kişilerin de bulunduğu, kendisine ve sevenlerine sözlü ve fiili olarak onulmaz eziyetleri reva görmüş olan müşrikleri, Mekke'nin Fethi sırasında, tamamen hâkimiyeti elinde bulundurmuşken, cezalandırmak yerine affetmesi, hem halkın hem liderlerinin muhabbetini celbetmiştir. Ne var ki, kibirleri yüzünden ve önceki yaptıklarının utancıyla imtina eden lider kadrosu hariç tutulursa birçok Mekkelinin Müslüman oluşu, affedici bir lider¹⁹, âlemlere rahmet olmakla muttasıf olarak kendisinin cihattan hatta savaştan asıl kasdettiği manada "fetih" in gerçekleştiğini göstermektedir.

Üzüntü, ümitsizlik, karamsarlık, korku ve kaygı anlarında istikbale yönelik zafer ve mefkure müjdelemek. Bir gün gelecek sizler....

Yargılama ve ceza vermede yahut uygulamada, adil davranmak. Eskiden kalma ve yeni kırgınlıkların etkisiyle karar vermemek.

Kanun koymak, kanunların sertliğini ve müeyyidelerin şiddetini devletini, davasını, idaresini benimsemedeki kıvama göre ayarlaması. Bu yüzden aidiyet ve mensubiyet duyguları geliştikçe gerek kanunlardaki keskinliği gerekse cezalardaki nihai kerteği duyurarak ama mutlaka uygulamak veya uygulatmak. Kanunların ve cezaların tatbikinde asla yanlış anlaşılmalara, idari ve siyasi itaatsizliğe mahal verecek bir gevşeklik veya esnekliğe yer vermemesi, O'nun hem dini hem idarive siyasi otoritenin korunması itiba-

¹⁸ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yay., 2019), 73-168.

¹⁹ Erul, *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, 69.

riyle devlet adamlarına ve kamu görevlilerine gayet mühim örnekler içermektedir. Çünkü dini ahkâm, adamına göre eğilip bükülürse din itibar kaybeder, devlet ve kurum yönetiminde kanun ve yönetmelikler kişiye göre esnetilirse devlet zaafa uğrar. Bu durumda insanları canları, malları ve diğer hak ve değerleri konusunda koruma gücünü kaybettiği gibi kamu düzenini, adaleti, huzur ve asayişini temin etmesi beklenen siyasi otorite rencide edilip iş kaba kuvvet sahiplerinin, cevr ve zulüm erbabının idaresine döndürülür. Özet olarak gerek dini gerek siyasi ve idari kanunlar, istenilen kişisel, toplumsal ve kurumsal faydayı verecekse bunları tavizsiz uygulamakla mümkündür. İşte bu dini ve siyasi otoritenin haysiyetinin korunmasına dair Resulullah'tan bir çarpıcı örnek daha: Mahzûm Oğullarında elit bir aileye mensup bir kadın hırsızlık yapmıştı. Hakkındaki hükmü vermesi için durum Hz. Peygamber'e intikal ettirildi. Ancak birileri bu kadının toplumsal itibarı, aristokrat oluşundan sebeple affedilmesi için aracı koymak istediler. Fakat bu konuda Peygamber'in kararlı duruşundan dolayı, O'nun kıramayacağı birisini araştırdılar. Bu yüzden, azadlı kölesi Zeyd'in oğlu Üsâme b. Zeyd'i devreye soktular. Nihayet Usâme ibn Zeyd Peygamber'e bu af işini söyledi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.):

“İsrâîl oğulları, kendi aralarında eşraftan, nüfuzlu birisi hırsızlık yaparsa örtbas ederler, içlerindeki sıradan kimseler hırsızlık yaparsa onların elini keserlerdi. Eğer (kızım) Fâtıma çalmış olsaydı, muhakkak onun elini de keserdim!”²⁰ buyurdu.

Verdiği had cezalarını acele etmeden, yeterince zamana yayarak, cezada aceleci olmadığını, merhameti öncelediğini göstermek. Böylece hukuku korumak ve tatbik yerine insanı, onun sağlığını, yakınlarını ve akrabalarını psikolojik olarak o cezayı kanıksamalarına yetecek kadar beklemek. Ama bu yargılama ve infaz süresini uzun tutup, yeterince dine ve devlete bağlılıkta olgunluk derecesine gelmemiş olanların şek ve şüpheye düşmesine, başkalarını fitneye sokmasını engellemek.

İdarede sosyal, ekonomik veya siyasi sınıf farkını ortadan kaldırmak üzere kabiliyetli olmak kaydıyla toplumun en zayıfına bile görev vererek önceki üstünlük sahiplerini itaate zorlamak, habeşi bir köle bile olsa itaat etmeyi hazmettirmek²¹, geleneksel ve sosyal elitizmi hukuk karşısında kır-

²⁰ Buhârî, Hudûd, 12, (No. 6787); Müslim, Hudûd, 2, (No. 8-10), IV / 263-265; Ahmed, Müsned, V / 194, (No. 15151).

²¹ Buhârî, Ahkâm, 4, (No. 7142).

mak bakımından da dikkat çekici emir, tavsiye ve uygulamaları da vardır. Önceki sınıf farkı ne olursa olsun idari bakımdan herkesin görevlendirilebileceği inancını telkin etmesi bu açıdan önemlidir. Bu baktan olmak üzere:

Peygamber, bir fırka mücâhid hazırladı da başlarına Usâme ibn Zeyd'i emîr (yani kumandan) ta'yîn etti. Bâzı kimseler, hem 18 yaşında genç hem babası köle birisi olarak Usâme'nin başlarına komutan olmasını hazmedemediler, dedikodu ettiler. Bunun üzerine Peygamber;

"Siz şimdi Usâme'nin komutanlığını kabullenemiyorsunuz. Siz bundan önce onun babasının komutanlığını da yadırgamıştınız. Allah adına söyleyeyim ki, Zeyd başınıza komutan olmaya nasıl lââyık ve o, bana insanların en sevimlilerindense, aynı şekilde Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlisidir" buyurdu.²²

Arkadaşlarını iyi tanıdığı için ileride, kendisinden sonra bireysel ve toplumsal problemlere sebep olabilecek kişisel zaaf, kibir, asabiyet kaynaklı imtiyaz arzusu v.s.yi tanıdığı için bazı kıdemli ve seçkin sahabilerin rahatsız olmalarını törpülemek için aslen bir kölenin oğlu Üsame b. Zeyd'in Suriye ordusuna komutan tayin edilmesi, Cahiliyyede asâlet durumuna göre farklı mekânlardaki "Vakfe"nin, Veda haccında, seçkinlerin, kureyşin (ahmesilerin) Müzdelife'de vakfe beklentilerine rağmen durmadan, süratle sıradan arap kabilelerinin vakfe yeri olan Arafat'a ilerlemesi²³ gibi insanlık onuru ve vakarındaki fitri eşitliğe aykırı geleneksel ayrıştırmaları ve dışlamaları kırması, hem bireyin hem toplumun terbiye edilerek, itiraz rizkine rağmen sosyal eşitliği tesis etmesi. Oysa yerleşik toplumsal kabullere karşı birçok kişi bu durumda tepkiden çekinerek, tatsızlık çıkmasın, zaten birçok problem var, bir de bununla uğraşmayalım, yok yere dert çıkarmayalım diye düşünüp bu tür rahatsızlık oluşturacak tasarruflar, islahat, ihya, atama ve terfilerden çekinirler. Tıpkı Kûfelilerin haksız yere ve bahanelerle Hz. Ömer'in Kûfe ve Basra valilerine itiraz etmeleri hatta iftira atmalarına karşı direnmeyip valileri azletmesi gibi.

Ceza verilenleri ne kendisi ne de yakınlarının ayıplamasına, rencide etmesine müsaade etmeyerek hem suçlunun hem yakınlarının bu durumda bile gönlünü kazanmış olmak. Adeta insanlar, "evet bu suçu işledik ve bu cezayı hak ettik" noktasına getirmek.

²² Buhârî, Ahkâm, 17, (No. 3730); Müslim, Fedâilu's- Sahâbe, V / 288, (No. 65-66).

²³ Ahmed. B. Hanbel, Müsned, V / 57, (No. 14416); İbn Mâce, Menâsik, 41, (No. 2980).

Eskiden alışkanlık haline gelmiş olan seçkinlik ve imtiyaz beklentilerini kırarak yasak, ikaz, uyarıda bulunup bunu terkedenleri dünyevi ve uhrevi, manevi, ahlaki bakımdan yüceltmek.

Önceki geleneksel yapı içerisinde toplumun en alt katmanlarında olanların halini överek onları itilmişlikten, aşağılanmaktan kurtarıp itibar ve kıymet kazandırmak üzere üstünlük kriteri olarak güzel ahlakı, takvayı, teva-zuu övmek.

Toplumsal idari ve siyasi görevlere rağbeti azaltmak, haksız taleplerde bulunmanın önüne geçmek için, ileride de idari ikbal uğruna muhtemel fitne ve boğazlaşmaları engellemek üzere tüplumsal, siyasi ve idari görevlerin mesuliyetli, külfetli, insanın dışlanmasına, yalnızlaşmasına, uhrevi azaba sebep olacağına, insanlar tarafından terk edilmesine, mahrum kalmasına v.s. sebep olacağı gibi olumsuzluklar sıralayarak aşırı rağbeti kırmak. Buna mukabil atanmış olanların da dünyevi, maddi, sosyal ve psikolojik heveslere, arzulara meyli kırarak dünyevi ve uhrevi mükafatlar sıralayarak, Allah ve insanların sevgisiyle izzet kazanacağına dair telkinlerle görevde sadakat, hizmet ve dürüstlüğü kazandırmak. Bir saat adaletle hükmetmek...

Coğrafi, siyasi sınır tayin ve tesbiti yaparak bu sınırlara sahip çıkma, bu beldeye sadakat, devlete mensubiyet şuurunu yerleştirmek. Böylece bu sınırlarda yaşayanların birbiriyle aynı devletin vatandaşı olma birlikteliğini tesis etmek.

Aynı belde, aynı coğrafi sınırlar yani devlet içindeki vatandaşlık duygusunun aslında ortak güvenlik, dini ve manevi değerleri muhafaza demek olduğunu öğretmek. Bu sınırlar içerisinde nüfus sayımı yaptırarak nüfus artışının önemine inandırmak. Nüfusun toplumsal bir güç ve servet olduğunu kabullendirmek.

Bireyselliğin tehlikelerine karşı birlikteliğin herkese kazandırdığı ortak güven ve refahtan söz ederek cemaatta rahmet olduğunu yerleştirmek. Bu cemaatin bağdaştırıcı unsuru olarak da selamlaşma, yardımlaşma, yemek yedirme, komşu hakları, komşunun ırzına, malına, hanımına, kişiliğine, rahatına önem vermek.

Cemaat ruhunu tesis etmek kadar koruyup geliştirmek, sürdürmek de belli fedakârlıkları, borç vermeyi, bağış, hediyeleşmeyi, hasta ziyaretleri, cenaze merasimlerine iştirak ederek acıları paylaşmayı, bir doğum, başarı, maddi manevi kazanım sahibi olunca sevinçlere ortak olmayı hukuk kuralı

kadar önemli saymış ve teşvik etmiştir. Böylece, önceki asabiyet sisteminin kalma dışlayıcı, aşağılayıcı, yalnızlaştırıcı ve itibarsızlaştırıcı bütün duvarları yıkarak, insan olmak onur ve haysiyetini herkese tattırması. Sınıfsal ayrılıktan rahatsız olanlar sadece dışlanan ve hakir görülenler değil seçkinler bile bu sınıfsal üstünlüğün sıkıştıran, insanları rahat hareket ettirmeyen, kısıtlayıcı cenderesinden rahatsız olduklarını ama ne var ki örfün, atalar dininin bu şekilde oluştuğunu ve bunu aşamayacaklarını bilenlere her sınıftan insanın kaynaşmasını tavsiye eden hukuki ve ahlaki kuralları tereddütsüz uygulayan bir kültürel devrim liderliği göstermesi.

Toplum içinde bireysel hataları, sebebi ne olursa olsun; eşraftan olmanın verdiği geleneksel ayrıcalığa yahut alt tabakada olup işlediği ahlaki seviyesizliği uyaran toplumsal bir mekanizma “emr-i bil ma’ruf, nehy-i ani’l-münker” denklemindeki sosyal kontrol, ıslah, ihya ve imar mekanizmasını kurmak.

Sadece hukuki yaptırımlara değil, ahlaki övgü ve yergilere de önem veren bir toplumsal düzen kurması. Selamlaşma, terkedilse bile akrabayı ziyaret, tanışın tanımasın herkese selam, tebessümü vazife bilmek, hasta ve cenaze yakınlarını ziyareti fazilet sayıp, dünyevi ve uhrevi kazanıma bağlamak. Başkasına merhameti Allah’ın kendisine merhametiyle irtibatlandırmak, hediyeleşmenin, kendine muhabbeti artıracağına işaret v. s. görüldüğü gibi toplumsal hayatta düzeni “adaletle, ahkâmla, hukukla” düzenlemekle yetinmeyip toplumun her bireyini birbirine “muhabbetle, merhametle, fedâkârlıkla” kenetlemesi günümüzde hukuki düzenlemelerle ve uygulamaları yeterli gören zihniyetin eksikliğini ortaya koymaktadır. Toplumsal kenetlenmenin mayasının hukuk kuralları değil ahlâki değerler olduğunu yaşayarak göstermiştir. Ahlâki sorumlulukları yerine getirmekte ihmalkâr davranan ve bunun için de mazeretler beyan eden hatta bunu, kaba tabirle kerizlik gören, karşılıksız ve bedelsiz iyilik yapmayı saflık olarak niteleyen özellikle genç neslin anlayışının “iyilik ne için, kim için ve ne zaman yapılır” konusunda teşvik edici, kıymetlendirici, takdir edici karşılıklarla eğitilmesi önem arz ediyor. Bunun için resmi veya özel kuruluşlar böylesi iyilik yapmayı maddi veya manevi olarak ödüllendirebilir, teşekkür ve takdir sözleriyle veya belgelerle onurlandırabiliriz. “iyiliği ve iyileri takdir” projeleri yapılabilir. Bunların dünyevi ve uhrevi, sosyal ve dini karşılığının olduğu sık sık dile getirilebilir. Tanışın tanımasın, iyilik yapanı görenler hiç ol-

mazsa sözlü tebriki çok görmemelidir. İşte sadakadan hiçbir şeyi küçük görme..., sana iyilik yapana sen de karşılığını ver. Hiç değilse dua et ki mükâfatlandırıldığını bilsin...gibi iyilik ve sadakanın şekline, yapılış biçimine, bu dünyada, toplumda ve ahiret hayatındaki değerine dair âyet ve hadisler sadece kitap sayfalarından aktarılarak öğretilmemeli; levhalar halinde lafzen veya mealen uygun yerlerdeki ilan yerlerinde, paketlerde, ambalajlarda v.s. kullanılmalıdır. Hatta bu ahlâki davranışların hukuki ve medeni sahada da önemi vurgulanmalıdır. Mesela Resûlullah, evlenilecek eşlerin en iyilerinin seçim kriterlerinde güzel ahlâkı, inancı öncelemesi iyi bir örnektir. Bazı ahlâki kusurların manevi yaptırımı olmalıdır. Buna misal olarak Peygamberimiz'in böyle fiilleri zikredip sonuna "Allah rahmet nazarıyla bakmaz, kıyamet (mahşer) günü Allah, onunla konuşmaz, rahmetinden mahrum eder, cennet kokusunu alamaz, Allah, melekler, yerdeki ve göktekiler, bütün lânet ediciler lânet eder, bizden değildir..." gibi manevi yaptırımı olan güzel ahlak örnekleri ihya edilmelidir. Yaptırimsız ahlak kusurlarının dikkate alınmadığı müşahede edilmektedir. Yukarıda özetle ifade ettiğimiz gibi güzel ahlak örneklerinin de "Allah, ona kefil, ben ona kefil olurum, Allah, onu sever ve sevdiklerine de sevdirebilir, Melekler, yeryüzündekiler hatta sudaki balıklar... ona dua eder, Cennette kendisine çeşitli nimetler ve dereceler verilir, yakın akrabaları için kendisine şefaahat hakkı verilir..." şeklinde iyilik yapmanın karşılıksız olmadığı, mutlaka bu dünyada veya ahirette zerre kadar iyilik veya kötülüğün karşılığının olacağı işlenmelidir.

Her bir ferdin kendisinin kendisinde bile hakkı olduğunu, her bir ferdin diğerleri için, hatta başka varlıklar, çevre için "mâlik" değil "emanetçi, korumakla mükellef hizmetçi, çoban" olduğu şuurunu vermek. Kişinin kendi canı, sağlığı, maddi manevi imkanları dahil olmak üzere bütün değerlerin sahibinin kendisi olmadığı; Allah'ın nimeti olduğu ve bunun sonuna kadar korunması, ihmal edilmemesi, intihar, işkence, kendine eziyet veya kendince dini ve toplumsal görevleri sınırlandırmak veya menetmek gibi keyfi kararlar alamayacağı Hz. Peygamber'in erdemli insan ve erdemli toplum inşasındaki eğitim modelinin bir başka örneğidir. Bu modelde ne emir ve nehiylerde ne de güzel ve çirkin ahlâki davranışlarda doğrudan mükellef olan "ben"i köreltmek, değersizleştirmek ve toplum karşısında yok saymak ne de "bireyi" yani "ben"i yüceltip toplumu yok saymak vardır. Belki "fert

toplum için, toplum da fert için” diyebileceğimiz, “ben”den “biz”e uzanan dengeli bir “sorumluluk ve güvenlik” dengesinden bahsedebiliriz.

Hz. Peygamber’in mutlu, müreffeh, muzaffer, iyilikleri inşa, kötülükleri bertaraf edebilecek derecede birbirine bağlı, birbirine karşı iyiliği emretmesinden, kötülüğü engellemesinden, kendisinin olmadığı yerde “kanının, canının, malının, ırzının, hanımının, çocuklarının korunacağından emin olduğu toplum yapısını oluşturmada O’nun ikili veya kabilevi (toplumsal) krizlerde ânında müdahale edip her iki tarafın ikna olacağı bir orta yolu bulma kabiliyetinden de söz etmeliyiz. Bir tarafı ikna edeceğim derken diğer tarafı rencide etmeden, aşışılardan, hiçbir kişiyi veya grubu gözden çıkarmadan, olmasa da olur...demeden, birilerini kazanmak için daha zayıf olanı feda etmeden, suçlu ve kusurlu olana kusurunu söyleyip bunu abartmadan, haklı olanı da şımartacak derecede üstün tutmadan sergilediği mutedil davranış, o esnada esasen haklı olanın hoşuna gitmese de kendisinin de bir gün kusurlu olması durumunda aynı müsamahaya mazhar olacağı düşüncesiyle lidere bağlılığı artmaktadır. Buna dair birçok örnek vardır. Bir tanesi de, Avf b. Mâlik’den nakledildiğine göre:

Halid. B. Velid’in başlarında vali komutan olduğu bir birlikte Himyer kabilesi’nden bir adam, muharebede bir düşman öldürdü. “seleb”ini²⁴ almak istedi. Hâlid b. Velid onu vermedi. Sonra Avf b. Mâlik, Resûlullah (s.a.s.)’e gelerek bu durumu anlattı. Bunun üzerine Hâlid’e:

“Halid, niye vermedin? buyurdu. Hâlid:

Eşya gözüme çok göründü²⁵ yâ Resûlallah! dedi.

Resûlullah: “Onları ver!” buyurdu. Az sonra Hâlid Avf’ın yanına uğradı. Avf onun cübbesini çaktı. Sonra: Nasılmış? Ben sana; bu selebi Resûlullah öldürene verin demişti, sen vermedin. Ben de bunu Resûlullah’a bildiririm...demiştim. Dediğimi yaptım işte! Diyerek komutanını tazyif edercesine, rencide ederek konuştuğunu Hz. Peygamber duyunca üzüldü ve kızdı. Görevlendirdiği komutanın, asker tarafından aşışıldığını gören Allah Resûlü: O selebi ona verme yâ Hâlid! Ona verme yâ Hâlid! Deyip incinen

²⁴ Seleb, Hz. Peygamber’in emriyle bir Müslümanın, muharebede öldürdüğü düşman askerinin üzerindeki özel eşyasına sahip olmasıdır. Bu diğer mallar gibi, toplanıp, içinde “humus” denilen 1/5’i Allah ve Resûlü’ne, daha sonra da devlet başkanına veya devlet bütçesine ait paydan sonra askere dağıtılan umumi ganimet mallarının dışında bir özel hakktır.

²⁵ Burada kullanılan tabirden, o eşyanın sıradan asker eşyasına nisbetle fazla olduğu anlaşıldığı gibi, değeri veya kıymeti bakımından fazla olduğu da akla gelmektedir. Komutan galiba bunun diğer düşman askeri eşyasından fazla olması sebebiyle ganimete dahil edilmesini istemiş olabilir.

komutanı kasederek: Siz kumandanlarımı bana bırakır mısınız hiç! Komutanlarım (görevlilerimle) sizin misâliniz tıpkı, bir sürü ve çobana benzersiniz. Çoban onları otladır, kahrını çeker, ihtiyaçlarını karşılar, düzenlerini sağlar, suya götürür. Su başına gelince sürü o su arı duru, bulanmamışken içerler. Çoban da işte bu bulanık sudan içmek durumunda kalır. Sürü temizini içer geriye bulanığını bırakırlar. Sorumlu kişiler, mesuliyetini yüklenmediği kalabalığın düzenini korumak uğruna onları en iyi şekilde menfaatlendirir ama mahrumiyeti, derdi kederi komutana, emire, kamu hizmeti verene kalır, buyurdular.²⁶

Bu ve diğer birçok örnekte Resûlullah Allah ve kul hakkına çok titizlenmiş olmakla beraber, kamusal düzeni korumak için de emirlere, kamu görevlilerine itaati hem emretmiş hem de bunu fiilen göstermiştir. Yani açıkça Allah'a isyan, kul hakkına tecavüz ve zulüm olmadıkça görevlisini koruduğu gibi, toplumu görevlilere itâati öğretmiştir. Yine bu vakada, haklı bile olsa insan, hakkını almasına rağmen başındaki âmiri rencide etmemeyi tebaasına öğretmiştir. Demek oluyor ki medeniyet toplumunda kamu güvenliği, hakka riayet kadar âmire itaat ve toplumsal kargaşaya sebep olmamak da önemlidir. İnsan haklı bile olsa hak aramak ayrı, emirlere saygısızlık ayrıdır. Eğer Allah Resûlü böylesi müdahalelerde bulunmasaydı insanlar artık başlarındaki görevliye uluorta itirazı alışkanlık haline getirip fitneye sebep olabilirdi. Ayrıca toplumsal asayişin öneminden dolayı, ictimai kargaşa veya toplu isyanın kötü sonuçlarından ümmetini korumak için dünyevi bir mesele olmasına rağmen siyasal itaati, dini ve imani otorite ile irtibatlandırması manidardır. Resul tarzı yönetimde devlet memuruna itâatın şahsa değil kamu otoritesine olduğunu görüyoruz: "Her kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir. Her kim bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiştir. Her kim benim emîrime itaat ederse, bana itaat etmiştir. Her kim de benim emîrime isyan ederse, bana isyan etmiştir"²⁷ Bu durumda bireysel hatalar bahane edilerek kamu görevlisine itiraz edip hatta bunu kitlesel isyana malzeme etmenin önüne geçti: "Her kim emîrinden kerîh gördüğü bir iş meydana geldiğini görürse, onun fenalığına sabretsin (isyan etmesin). Çünkü her kim Müslüman topluluktan (birlik şuurundan) bir karış ayrılır da ölür-

²⁶ Müslim, Cihad, "İstihkâku'l-Kâtil...", IV / 356- 357, (No. 40-41).

²⁷ Buhârî, Ahkâm, 1, (No. 7137).

se, muhakkak o, Câhiliyet ölümü ile ölmüş gibidir”²⁸, “Devlet âmirlerinin sevdiği yahut sevmediği hususlardaki emirlerini dinlemek ve ma'siyetle emrolunmadıkça itaat ve icabet etmek müslim kişi üzerine vâcib bir haktır. Ma'siyetle emrolunduğu zaman da onları dinlemek ve boyun eğmek yoktur”.²⁹

İdareci haksız bile olsa bunun telafisi mümkündür; idarecilerin Allah'a itâati ve inancı ihlal etmeleri haricindeki kusurlarına karşı sabırla karşılamak emredilir. Eğer sabredilmez de topluluktan ayrılan olursa câhiliyye ölümü üzere ölmüş olur şeklinde manevi bir yaptırımla muhtemel bir fitneden ve bozgunculuktan uzak tutardı: (Buhârî, Ahkâm, 4, nr. 7143- 1144), kamu görevlilerinin kusurları olursa yargılanıp hak iade edilir ama idarecinin otoritesi çiğnenirse her kafadan bir ses çıkarsa işte o zaman çıkacak karışmanın ve fitne ateşinin sonuçlarını tahmin ve telafi etmek mümkün olmayabilir. Ayrıca Nebi s.a.s.'in hem cezalandırmada hem uyarılarında sertlik yanlısı olmadığı görülüyor. Günümüz suçlularına karşı idarecilerin ve sair insanların yaptığı gibi aksine O, ceza verirken veya sertçe uyarırken dişlerini sıkıp kafa sallamazdı. Böylece suçlu ve kusurluları cezaya veya ikaza evet ama burada oluşan öfkeyi de kontrol gerekir diyebiliriz. Bu duygu kontrolünü yapamayan sahabiler olmuştu ve müzeyne kabilesinden zina işleyen kadının recmedilmesi hadisesinde olduğu gibi Resûlullah arkadaşlarını, dengeli olmak konusunda uyarıyordu. Bu hal, günümüzde yargılama veya suçluya toplumun bakışı konusunda da eğitici bir nükteli barındırmaktadır, Resûlullah'ın anlayışında “suçlunun da hakları olduğunu, cezasını çekmekle birlikte izzet ve şerefine korunması, rencide edilmemesi” gibi kişisel haklarının korunması anlamına gelmektedir. Böylece suçluların cezalandırılması sonrasında bu kişilerin toplumdaki tecrid edilmemesi, yeniden topluma kazandırılması gibi, suçların önüne geçmek, suçluların rehabilitasyonu gibi hikmetleri görmekteyiz. Toplumun suçlulara davranışı bakımından günümüzde tecrid edici, dışlayıcı, insani ilişkilerin kesilmesi ile bu kişilerin yalnızlığa itildiği görülmektedir. Bu dışlanmışlığın ruhsal ve zihinsel travmalara yol açtığı, bu insanların tekrar suç işlemeye hazır olduğu, insanlara karşı kin, nefret ve öfke içinde yaşadıkları, en ufak bir sebeple yine suç

²⁸ Buhârî, Ahkâm, 4, (No. 7143). Bu ölüm biçiminin câhiliyyedekine benzetilmiş olması, halka emir ve ondan itaat görmeye dair hukuki ve ahlaki düsturlarla bağıni koparmış olmasındandır. Çünkü Allah ve Resûlünün Müslümanlara emri uyarınca, zulüm ve isyan emretmedikçe emire veya devlet görevlisine itaat vaciptir: Buhârî, Ahkâm, 4, (No. 7142- 7145).

²⁹ Buhârî, Ahkâm, 4, (No. 7143-7144).

işledikleri görülmesine rağmen “suçluların tekrar kazanılması için, yaratılıştan sahip oldukları insani haklarının” korunması ciddiyetle ele alınmalıdır. İşte bu ıslah işini, suçluya cezasını vermekle birlikte cezada dengeli olup aşırı gitmemeyi, tekrar suç işlememesi için gerek yargısal gerekse toplumsal eğitim işini bizzat göstermiştir. Bu sayede insanlar bizzat Hz. Peygamber’e işledikleri suçu itiraf ederek cezalarının verilmesini talep etmişlerdir. Suçluya cezasını vermekle birlikte insanların onu dışlamaması, nefretle bakmaması, rencide edici şekilde davranmamaları için uyardığı olmuştur. Zina suçunu itiraf eden ve recmedilen Mâiz b. Mâlik hakkında sahabe nefretamiz sözler söylerken Resûlullah onlara: Mâiz için istiğfar ediniz! deyince onlar da onun için istiğfar ettiler. Resûlullah: Mâiz öyle tevbe etti ki eğer ümmete dağıtılsaydı onların günahlarına yetecek derecedeydi, diyerek suçluya bile merhamet edilmesi dersini vermiştir. Zaten başta bu gizli fiilin açığa çıkarılıp ifşa edilmesini yadırgamıştı. Yine burada zina cezası olarak recmi emretmesi Hz. Peygamber’in, savaşa giden gazilerin memleketteki hanımlarının namusunu korumaya, gazilerin gözünün geride kalmamasına, cihada gidenlerin aile, mal ve ırzlarının güvende olduğunu göstermek, bunlara kastedecek olanlara pabucun pahalı olduğunu göstermek için siyaseten bir ceza olduğu da düşünülebilir. Nitekim bu vaka ile ilgili olarak; “(Kim savaşa giden gazilerin hanımlarına göz diker, onları ayartmaya çalışırsa) vallahi onları âleme ibret olacak biçimde cezalandırırım”³⁰ buyurmuştur. Bütün buna rağmen cezanın infazı sırasında kurtulup kaçınca, tekrar yakalayıp öldürenlere: bıraksaydınız, belki Allah tövbesini kabul ederdi, diyerek, insan hayatını öncelemiştir. Aynı suçtan itirafçı bir kadına davranışı, günahın gizli kalması, açığa vurulmaması gerektiğini söyleyerek hem toplumun bu ve benzeri suç ifşaatıyla kirlenmemesi, hem suçluların onur ve haysiyetlerini muhafazaya imkân tanınması hem de suça maruz kalanların rencide edilmemesi gibi, siyasi, idari düzen, ailevi, bireysel ve toplumsal nezahet ve nezaketin muhafaza etmek, suçluları ve suçları ifşa ederek suça meyyal insanlarda arsızlığa, alışkanlığı, suçu kanıksamaya engel olmak gibi hekimleri görmekteyiz. Cüheyneli veya Ğâmidli olduğu nakledilen bir kadının zina suçunu itiraf için tekrar tekrar gelmesi sonrasında recm (taşlama) cezası verirken, insan onurunu, izzetini temsil eden “yüzüne” taş atılmamasını emreden Resûlullah’ın, üzerine cenaze namazı kılmasını yadırgayan insanların

³⁰ Müslim, Hudud, 15- 20, IV / 271-276; Yusuf Ziya Keskin, *Recm Cezas-Âyet ve Hadis Tahlilleri-*, (İstanbul: Beyan Yay., 2001), 219, 224.

onu kötülükle anmalarının önüne geçmek için “o öyle bir tevbe etti ki, Medine’de 70 kişinin tevbesine denk tevbe ettiğini³¹ belirtmesi birçok açıdan manidardır. Mesela bu çağda halk arasında suçlu ömür boyu rencide edilirken, yakınları bile bu suçludan dolayı hakarete uğrarken, cezanın uygulanmasıyla kişinin “berâetini yeniden kazanmış olması”nı topluma kazandırmak, suçların gizlenmesi veya gizlice yargılanıp hükme bağlanması gibi toplumun ideal yönetimi bakımından bir liderlik örneği olarak görmeliyiz. Suçluya karşı resmi görevlilerin ve toplumun bu tutumu, suçluyu kayırmak gibi görülmemeli, yaptığının hafife alınması gibi de değerlendirilmemeli, bu suçluya cezasını verip veya uyarıp hakaret etmemek, rencide etmemek hem suçlunun dinden ve toplumdan uzaklaşmamasına hem de onun akraba ve dostlarına bir teselli olacaktır. Yakınları küsmeyecek, verilen cezayı veya serdedilen uyarıyı kabullenerek günaha dönüşsüz tevbe etmesine sebep olacaktır. Bu yargılama, infaz ve irşad tavrı da o dinin ve toplumun fertleri arasında güven ve samimiyeti arttıracak, suçlular bile, zulme uğramayacakları, aşırı derecede tahkir edilerek kişiliğine zarar verilmeyeceği duygusuyla kendisini güvende hissedecektir.

Kişilerle konuşmasında, arkadaşısı olsun veya samimiyetsiz (münafık), kâfir veya müşrik olduğunu bildiği birisine karşı telaffuzu açık, hükmü net, vücut dili de öz güvenin eseri idi. Öyle ki şemâil rivayetlerinde O’na birisi soru sorduğunda, çağırdığında veya konuşacağı zaman muhatabına, yarım vücut değil bütün vücuduyla dönerdi.³² Bazı hadiselerde rahatsız olduğu kişiler sözünü söyleyip tavrını ortaya koyduktan sonra sahabilerinden “Yâ Resûlallah! Bize bir işaret verseydin biz onun hakkından gelirdik” sözüne karşı: “Bir peygamber, kaş göz işaretiyle konuşmaz”³³ diyerek sevmediği kişilere bile el altından, gizli saklı, îmâ yollu tepki vermezdi. Belli bir zaman şahsına değil ama davasına ve emaneti olan topluma zarar verenlere karşı bazen beddua ederdi. Fakat bunun inanan ve inanmayanlar nezdinde olumsuz sonuç vereceği hikmetine binaen olsa gerektir ki, Cebrâil’in, “Allah seni söven, küfreden birisi olarak değil, rahmet olarak gönderdi” uyarısından sonra muarız olanlar için “Allah’ım...hidayet ver” şeklinde sözlü tepki verir oldu. Bu beddua uyarısının ilâhi ve nebevi olanı dışında hikmetlerden birisi de şu olabilir: sıradan insanlar için böyle bir hali görsek, bu sövüp

³¹ Müslim, Hudud, 20- 22, IV / 275- 280; Keskin, *Recm Cezas-Âyet ve Hadis Tahlilleri-*, 245, 252.

³² Taberânî, *Kebîr*, XXII / 155- 156, (No. 414).

³³ Ali Yardım, *Peygamberimiz’in Şemâli*, (İstanbul: Damla Yayınları, 2011), 65-67.

sayma, kaba ve aşırı sözlü tepki “kişinin aciziyeti”ne hamledilebilir. İnsanlar şöyle düşünebilir; bu insan davasında haklı olsa kızmasına, ümitsizlik ve karamsarlık tezahürü olan aşırı sözlere başvurmazdı...şeklinde zihinlerde, Peygamber açısından olumsuz intiba veya zihniyete sebep olabilir. Aksine en çetin vakalarda veya iflah olmaz kişilere karşı “leyyin (yumuşak), ihmal etmeden, imhal edip, mühlet vererek, ahsen bir şekilde cidal ederek” belki hasmının da kalbini meylettirebilmesi³⁴ mümkün olur. Görüldüğü üzere Resûlullah sadece ibadetleri tatbik, ahkâmı tesis için değil beşeri ilişkilerde ve idâri, siyasi ve toplumsal düzen konusunda da Vahyin talim ve terbiyesiyle idarecilere de gayet güzel örnekler sunmaktadır.

Kazandığı dostları, gönülleri ihmal etmeden, onları gücendirecek derecede hasımların gönlünü almak veya kendini onlara kabullendirmek üzere aralarında soru ve şüphe tesis etmek için sergilediği politik tavrında rahatsız olan yakınlarını da “öfke kontrolü” eğitimine tâbi tutması dikkate alınmalıdır. Eğer yakınlarının eskiye dayalı öfkelerine uysaydı (Hucurat, 7) ihtida edenlerin sayısı azalardı. Maksad müşrikle, kâfirle veya münafıkla mücadele değil, “şirkle, küfürle ve nifakla mücadele” edip, insanı arındırmaktır. Zaten dinin gayesi ve Resûlullah’ın mücadelesi insanın arınması, tahareti, necasetten ve ricsten temizlenmesi değil mi? Yani görevin amacı imha veya imate (öldürme) değil ihyadır. “...Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır³⁵.”

Davasına insanları inandırmak, kalbini kazanmak için geçici ve dünyevi vasıtaları bahşederdi. Bu konuda bazı sahabilerin rahatsızlığı olsa da bu krizi de telkin ve tavsiyeleriyle aştı. Çünkü kendisine inananlar da insandı ve dünyevi beklentileri, mal mülk, makam mevki temennileri oluyordu. Savaşlarda ganimet elde edince gözlerinde ve gönüllerinde zengin olacakları, geçim sıkıntısından kurtulacakları, mevcut mal ve mülklerine yenilerini katacakları hayalini kuruyorlardı. O ise bu hayallere rağmen hasımlarına mal bağışlıyordu. Bu tavrında Hz. Peygamber’in önce yanındakilerin heveslerini kıracağı riskini göze alması ve bunu yatıştırma kabiliyetini sergilemesi gerekliyordu. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.s.), diğer bazı zaferlerden sonra

³⁴ Fussilet 41/34

³⁵ el-Mâide 5/32.

ganimet dağıtımında ve Mekke'nin fethinden sonra Resûlullah'ın kendilerine başkalarını tercih ettiğine dair vehimlerinde yaşadıkları duygusallıkta olduğu gibi Huneyn Savaşı sonrasında kalplerini İslâm'a ısındırmak için yeni Müslüman olanlara ganimetten fazlaca dağıtmıştı. Bu dağıtımdan huzursuz olan Ensar'ın huzursuzluğunu yatıştırmak için onlara bir konuşma yapmıştı. Konuşması o kadar etkili olmuştu ki, Ensar'ın hepsi gözyaşlarını tutamamış, sakalları ıslanana kadar ağlamışlardı,³⁶ Mekke'nin fethinde emniyet ilanına Ebû Süfyân'ın evini de eklemesi, elbette atadan dededen gelen bir kabile reisliğinin mirasçısı için eşsiz bir protokol daveti olmuştur.³⁷

Allah Resûlü, ilerleyen yıllarda ve asırlarda evrensel çapta bir medeniyetin inşasının iş disipliniyle mümkün olduğunu görebek için çalışma ahlakı, iş disiplini, işini sağlam yapmayı ve işlerinde verimlilik anlayışını sahabeye öğretmiştir. "Allah, sizden birinizin yaptığı işi, görevi sağlam yapmasını beğenir, o işten ve o işi yapan kişiden razı olur":³⁸

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُثِقَنَهُ.»

Bunun için bir amelin "Salih" olmasına önem vermekle kalmayıp "hayırlı iş" in vazgeçilmez vasfını "devamlılık" esasına bağlamıştır.³⁹ Yine sıradan eylemin, Allah rızası, kul menfaati (yararlılığı) toplum ve çevreye katkısı gibi fayda sağlayan (Feth-i menâfi) özelliği karşısında zarardan korumak (Def'i menâfi) düsturunu öncelmiştir. Bu prensiplerle, İslâm ahlakında ameli, bir yönden Allah'ın rızasına bağlayarak, "niyet" kuralını koymakla bireysel şuur, farkındalık ve irade ile alâka tesis etmiştir. Yine "salih, hayırlı" olma vasfını ekleyerek amelin, kişiye, diğer varlıklara ve tabii dengeye hizmet etmesi, ona uyumlu olması gibi kozmik kıymet kazandırmıştır. Bu bilinçli, iradi ve planlı iş yapma şuuruna "Besmele" ile başlama ilkesini de telkin etmek suretiyle işlerin başlangıcını basiretle, devamını nusretle, sonucunu da bereketle tayin etmesi için "mutlak kudret" e bağlanmayı öğretmiştir. Zira İslâm'da iş veya eylemin başı, devamı ve sonucu sadece beşeri tedbirler veya maddi imkânlarla sınırlı değildir; her aşamada yaratıcının da

³⁶ Buhârî, Meğâzî, 57, (No. 4330- 4351); Özdemir, *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Örnek Liderliği*, 55.

³⁷ Özdemir, *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Örnek Liderliği*, 329-330.

³⁸ Taberânî, Evsat, 1/275, (No. 897); Beyhaki, Şu'abu'l- İmân, 7/232-233, (No. 4929- 4931).

³⁹ Ahmed. B. Hanbel, Müsned, IX/ 515, nr. 25371; Müslim, Misâfir, 209- 210, II/ 439- 440: Bu rivayette Merfû olarak "Allah'a işlerin en sevimsili..." denilirken, Hz. Aişe'nin naklettiği Hükmen Merfû, lâfzı Mevkûf ibareye göre "Resûlullah'a işlerin en sevimsili..." şeklindedir.

iradesi vardır, kuluna desteği (nusreti) vardır. Ama mutlaka işin veya eylemin sonuçlanması “yaratma” işi olduğundan, işin âkibeti, gerçekleşmesi veya tahakkuku Allah’ın “ol” demesinden sonra olur. Aksi takdirde fiilin sonucunun yaratılması kulun kudretine veya beşeri plana nisbet edilirse bu durumda kul da bir nevi “yaratıcı” konumuna gelir ki bu da şirk sayılır. İş terbiyesi veya disiplinine Resulullah’ın getirdiği bir başka başarı prensibi ise “zamanlama”dır. İşleri zamanında yapmanın, yarına bırakmamanın önemini yaşayarak ve söyleyerek öğretmiştir. Tam bu noktada insanların çoğunun aldandığı, gaflete düştüğü bir “ân” veya zaman dilimi vardır ki o da “ferâğ”dır. İşte çoğu mütercim veya şârih bu kavramı “boş zaman” şeklinde çevirmek yahut yorumlamakla hataya düşmektedir. Oysa bu kavram, boş zaman değil, biten iş ile yenisi arasındaki “zaman aralığı”dır. İnsan bu zaman aralığını uzattığı, bir işi bitirince hemen diğerine başlama konusunda tembellik ettiği Kur’ân’da da zikredilmektedir⁴⁰.

Netice itibariyle, İslâm düşüncesinde bazı kavramların çoğunlukla bireysel yorumlarla sınırlı tutulduğu; yönetim, idâre, siyâset ve kitlesel boyutunun gözardı edildiği görüşündeyiz. Bu kavramların başında en geniş anlamıyla “ahlâk” gelmekle birlikte genel ahlâkın alt başlığı olan diğer tutum ve davranışlar “adâlet”, “ihlâs”, “emânet”, “itaat”, “teslimiyet”, “itimat”, “ahde vefa”, “sadâkat”, “affetme”, “hilm (yumuşak huyluluk)” ve “takvâ” gibi daha birçok değer, geleneksel olarak “ferdi ahlâk” umdelerinin, fertten bir diğerine karşı istendik davranış olarak izahı yapılırken ferdin, devlet adamlarını veya kurum amirlerine, onların hakiki ve tüzel kişiliklerine karşı davranışları olarak da yorumlanmalıdır. Bu ve benzeri kavramların, sosyal ve siyâsi hayat için de anlam ifade ettiklerini ama çoğunlukla bireyle sınırlı izahlarda tüketildiğini söylemek istiyoruz. Bu açıdan bakarak Hz. Peygamber, telkin ettiği dinin hedefine bireysel dini yaşayışla birlikte toplumsal uyumu, siyasi ve idari birlikteliği (cemaat ruhunu) kazandırmayı da koymuştur. Hz. Peygamber’in bizzat uyguladığı yönetim biçiminin bize intikal eden metinler çerçevesinde, bireysel ve toplumsal olarak yöneticide tarihi ve güncel uygulamalarda göremeyeceğimiz derecede vurguladığı kavramlara dikkat çekmeliyiz. Binaenaleyh Nebevi yönetim, idareciler için halkın kendilerine “emanet” olduğunu, hak ve menfaatları korumaları, kamu güvenliğini muhafaza için kanunları “adalet”le tatbik etmelerini emreder-

⁴⁰ el-İnşirâh Sûresi 94/7.

ken,⁴¹ ilgili âyette de zikredildiği üzere, halkın da idarecilere, “isyanı alenen emretmedikleri sürece”,⁴² hiçbir mazeret ile “fitne”ye, toplumsal kaosa, serkeşliğe, eşkıyalığa mahal verecek bireysel ve kitlesel davranışa girmemelelerini⁴³; bunun vebalinin ağır olduğunu, toplumsal kargaşa çıkarmanın bir ferdi haksız yere öldürmekten kötü olduğunu⁴⁴ devlet ve kurum idarecilerine “itaat”ı, Allah ve Resûlü’ne itaatle birlikte” zikreden âyet ve hadislerin, sosyal, idâri ve siyâsi maslahat cihetiyle yeterince dikkate alınıp yorumlanmadığı görülüyor. Tek taraflı yani bireysel yorumla sığlaştırılan değerlerden bir diğeri de “emanete riâyet”tir. Öyle ki, bir yandan hukuki diğer yandan ahlâki anlamları olan bu erdem kaidesi, ferde nasihatla anlamlandırılıp, bireyin idarecileri emanet olarak telakki etmesi; onların şahsi ve idâri kişiliklerini rencide etmemesi, onların hak ve yetkilerini koruması gerektiği, kamu düzeninde onların otoritelerinin sarsılmaması, yönetim düsturlarına bağlılık meselesini “bireye emanet” olarak görmesi gerekir. Bu itibarla emanete riâyeti, “itaat”ın bir gereği olarak bireye yüklediği sorumluluk olarak değerlendirmeliyiz.

Allah Resûlü’nün yönetim tarzına göre, İnsanın yaratılıştan sahip olduğu (fitri) hak ve hürriyetlere saygıyı, haklara riâyeti, sadece hukuk kurallarına riayet olarak yorumlamamak gerekir. Esas olan hukuka riâyet tabirinden, öncelikle malum kanun nizamnâmesini değil, ister birey ister yönetici olsun, insanla birlikte diğer bütün varlıkların sahip olduğu haklara karşı sorumluluğunu anlamalıyız. Bu hususta yöneticilerden istenen sorumluluk

⁴¹ Adaletle yönetimin bireysel nafil ibadetlerden efdal olduğuna, âdil yöneticilerin dünyevi ve uhrevi mükâfatlarına dair birçok müjdeden birkaçı için bkz. Muvatta, Şiir, 761/3505; Müsned, 11174. Tirmizi, Ahkâm, 4, (No. 1329- 1330): “Kıyamet günü Allah’a inananların en sevimsi ve konum olarak en yakını adil hükümdardır. Allah’ın en çok kızdığı ve mevki itibarıyla en uzak olanı ise zâlim hükümdardır.”, “Allah, haksızlık ve zulmetmediği sürece hâkimle beraberdir. Haksızlık yapar ve zulmederse Allah ondan uzaklaşır şeytan onunla beraber olur.”

⁴² Ahmed, Müsned, (No. 12126, 23234): “...Ey Allah’ın kulları (devlet başkanınız, âmirinize) kulak verin, dinleyin ve itaat edin”. Benzeri mânada diğer rivayetler için bkz.: Buhari, Ahkâm, 4, (No. 7142, 7144); İbn Mace, Cihâd, 39, (No. 2859- 2862).

⁴³ Sahabe, geleceğe dair nasihatlarını almak istediklerinde Hz. Peygamber onlara “itaat”ı emretmiş, toplumu tahrik edip fitneye sürüklemekten mutlaka sakındırılmıştır. Burada mazeretlerin en aşağısını kasdederek, yöneticide idari kusur bulamadığında şahsını ve zâtını küçük görme, fiziken onu beğenmeme temsiliyle: Başınızdaki kara üzüm gibi tenli bir habesi bile olsa...” diyerek halka, bugün için bireyselliği abartılı bir şekilde öne çıkaran, kitlesel başkaldırıyı erdemli toplum olarak nitelleyen anlayışı karşı, güncel açıdan derde derman tavsiyelerde bulunmaktadır:

⁴⁴ el-Bakara 2/191: “...fitne katlden kötüdür...”; el-Mâide 5/32: “...Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşıtırsa, sanki bütün insanları yaşıtırmıştır...”.

ise, kişisel kabiliyetlerin geliştirilmesiyle birlikte, hakların ihlallerine engel olunması, hakların kullanılmasının yolunu açması, bireysel ve toplumsal gelişmelere imkân hazırlamasıdır diyebiliriz.

Hız. Peygamber'in yaşadığı, fiilen uyguladığı ve sözlü olarak emir ve tavsiye ettiği bireysel ve idâri İslâm anlayışında konusal bölünmeler göremiyoruz. Yani O'nun hayatına bakınca âdetâ "ameli Tevhid"i (dününüş, davranış ve ifadelerinde, bireysel ve toplumsal v.s. ayrımının olmadığını) görüyor; ibadet hayatından hukuk kurallarını uygulamaya, iman esaslarından ahlaki erdemlere kadar bir âhenk, çeşimezlik ve bir bütünlük müşahade ediyoruz. Öyle ki başkalarına saygı ve sevginin imanla, yaratıcıyla alakasını kurmuş, onun emanet oluşuyla ahlaki irtibatını söylerken bu tutumun aynı zamanda bir tür ibadet olduğunu da telkin etmiştir. Yani Resulullah'ın hayatında inanç, amel ve ahlaki konular birbirinden kopuk değildir.

Sonuç

İnsanoğlunun gruplar kurup kitleler halinde yaşamasıyla başlatılabileceğimiz siyaset veya idare tarihinde, birbirinden farklı yönetim tarzlarıyla karşılaşmak kaçınılmazdır. Bu farklılığın dinamik ve statik değişkenleri ve değiştiricileri olduğu muhakkaktır. Bunların başında kültürün geldiği bilinmektedir. Buna göre her kültür ailesinin kendine mahsus siyasi ve idari yönetim biçimi vardır diyebiliriz. Devletler de, kaçınılmaz olarak bunun kurumsal veya mücessem yapısıdır. Milletlerin kimlik bilgisi diyebileceğimiz bu maddi manevi değerler manzumesinin rengini ve biçimini tayin eden kutsal kaynağının da din olduğunda şüphe yoktur. Zira kültürler, ya dinden aldıklarıyla yahut dinlerin kültürleşmesiyle kutsal bir otoriteye kavuşmuş olarak mensubu bulunan kişilerin, ister yönetilen ister yönetici olsun, kendileri üzerinde yaptırımını hissettikleri, bir bakıma yazısız kanunları hükmündedir. Siyaset ve idarenin kültürel, dolayısıyla dini (kutsal) dayanağını esas aldığımızda işin içine o din altında, adına mezhep veya fırka diyebileceğimiz, yorum biçimlerinin de siyasi anlayış ve uygulamada gayet belirleyici olduğunu belirtmek isteriz. Özellikle Yahudilik ve İslâm açısından, mezhebi anlayış farkının siyasete yön verdiğini söylemek istiyoruz.

İslâm nasları çerçevesinde devlet yönetimi veya siyaset, otoritenin kaynağı ve mahiyeti sorusuna aradığımız cevapta kendini hissettirmekte ve verilecek cevabı şekillendiren birinci derecede bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Bunda fazlaca bir problem veya ihtilaf gözükmemektedir. Zira bunu ilk

tatbik eden, siyasi veya idari örnekliğin ilk mümessilinin Hz. Peygamber olduğu ve “Asr-ı Saâdet” olarak nitelendirilen bu asrın İlâhi bilgi ve Nebevî tecrübe kaynaklığı hiçbir mezhepte tartışma konusu değildir diyebiliriz. Ancak bu ilk tecrübe asrının; Nebevî örnekliğin sonraki yıllarda zuhur eden sosyal, dini, kültürel ve askeri vakaları karşısında ortaya çıkan yorumların birbirinden oldukça farklılaştığını biliyoruz. Aynı dinin altında kendini konumlandıran bakış açılarının itikadi ve ameli bakış açıları bir yana bizim konumuz bakımından ifade edecek olursak “siyasi ve idari” yorumların, oldukça şiddetli, keskin ve indirgemeci kavramlarla izah edilir olduğunu; rakiplerinin iman ve amel bakımından sorgulanır hatta tekfir derecesinde itham edilir olduğu malumdur. Bu ayrışma karşısında her bir fırkanın kendisini “kurtuluşa eren fırka (Fırk-i Nâciye)” olarak tanımladığı ve bunu meşrulaştırmak için birçok âyet ve hadisi delil olarak kullandığı, tarihi bir gerçektir.

Biz burada siyasi otoritenin kaynak itibariyle kutsallığı; İlâhi veya Nebevî’liği veya beşerî’liğini tarihsel olarak yahut metodolojik olarak tartışmak yerine, en sade biçimde câhiliyye devrinin, taassup dercesinde kendine özgü yönetim tarzına ve hassasiyetlerine rağmen Hz. Peygamber’in bu insanlardan nasıl bir medeniyet toplumu oluşturduğunun bazı örneklerini sıralamaya çalıştık.

Resûlullah’ın, kemikleşmiş; değiştirilemez derecedeki bu katı yönetim geleneğinde gördüğümüz ırki, nesnel, kozmolojik, mahalli, antropolojik değerlerin yerine, aşkın, evrensel, soyut, İlâhi değerleri nasıl kabul ettirebildiğini yeni bir bakış açısıyla yorumlamak gerektiğini gündeme getirmek istedik. Öyle ki bu değiştirme ve dönüştürme, o tarihe kadar geniş coğrafyayı içine alan, çok değişik kültürden insanların yönetimini üstlenmemiş, kendi içinde kabile kabile bölünüp dar alanda ve diğer süper güçlere bağlı birkaç devletçik haricinde, kıtalar arası sınırlarda devlet tecrübesine sahip olmayan bir toplumda, henüz üzerinden bir asır bile geçmeden, neredeyse üç kıtaya, sadece siyaseten değil sahip oldukları inancı da benimsetebilmiş bir hâkimiyet kurabilmek bu kadar kısa sürede o kadar kolay olsaydı tarihte bunun başka örneklerine rastlardık.

Kıtaları saran, birçok kadim kültür ve inanca sahip kitleleri bir arada tutmanın, tarihte gördüğümüz birçok örnekte olduğu gibi, sadece katı ve zorba askeri ve idari uygulamalarla sağlanmadığı kabul edilmelidir. O hal-

de “İslâm Siyaset ve İdare Tecrübesi”, İlahi yönlendirme ve Nebevî uygulama cihetinden ciddiyetle ele alınmalıdır. Zira bize göre bu başarı, tarihsel olarak, merkezden başlayıp taşraya yayılan bir kahredici kudretin altında bir boyun eğdirme yöntemi olmadığı dikkatten kaçırılmamalıdır. Bu hüsn-i kabule dayalı yayılma, güçlü askeri tedbirler ve katı kanunlarla elde edilen zoraki bir itaat şeklinde alışık olduğumuz sistemlerin aksine, bireyin eğitiminde elde edilen, merhamet, fedakârlık, başkasını kendine tercih (îsâr), adâlet, ihlas, vefâ, infak, irşad, emr-i bil ma’ruf, neh-i ani’l- münker gibi sosyal kontrol ve terbiye gibi kişisel erdemlerde birleşip bütünlüşmüş, bu değerleri Allah rızası için en uzaklara, bütün insanlığa iletmek gibi bir gayede birleşmiş fertler üzerine bina edildiğini ortaya koymak istedik. Bunun beşeri mimarının Hz. Peygamber olduğu muhakkaktır. Ayrıca O’nun, bireyi eğiterek üzerine bina ettiği güçlü siyasi ve idari yöntemde görev dağılımının, belli bir sınıfa dayanmadığı; köle- efendi, kadın- erkek, seçkin- sıradan v.s. herkesin her an görev alabileceğini temin eden, bunun için her görevlinin bu işi bir “emânet” sorumluluğuyla üstlendiği “adâlet”i ve “liyâkat”ı esas alan, güven telkin eden hüviyeti mutlaka dile getirilmelidir. Geleneksel İslâm ahlâk anlayışının, bireysel olarak yorumlanmasının, eksik bir yorumlama olduğu kanaatindeyiz. Bu ahlâk sisteminde ilgili âyet ve Sünnet malzemesinin siyasal boyutu da ele alınmalı; yönetenlerle yönetilenler arasındaki erdem paylaşımı şeklinde tevîl edilmelidir. Bu nasların siyasal yorumlanması ihtiyacını da biz, genel adıyla “Siyâsetnâme”lerde görüyoruz. Ne var ki bu zengin literatür, gerek dini, tarihi, edebi muhtevası gerek uslûbu bakımından İslâm yorumcularının ve ahlâkçılarının dikkatinden kaçmış görünmektedir. Ayrıca siyâsetnâmeler, bilhassa dünya medyasında görülen karşıt yayınlara rağmen İslâm Dininin siyaset ve idaresinin, bir medeniyet kaynağı din oluşunu göstermeye yeterli malumat içermektedir. Yine yazarlarının ilim ve siyaset erbabı oluşu, masa başı teorik bilgiler olmadığı, bizzat sahanın içinden birileri olan bu nitelikli müelliflerin tecrübe ve ıslah edici gayret ürünü olan bu edebiyat, İslâm dünyasının kendi içinde, sünni mezheplerden şii- batını fırkalara kadar, “Siyasal Otoritenin İlâhiliği, İtikâdiliği”; devrin imamına beyat etmenin bir iman meselesi mi yoksa ameli- dünyevi- beşeri mi olduğu gibi güncel olarak karşılaştığımız bireysel ve kitlesel şiddete hatta cinayetlere sebep olan yorumlara karşı tutumumuzun da tarihsel kaynaklarını teşkil etmektedir.

Anca son zamanlarda dikkatleri çekmek istediğimiz problem, bir dinin şiddetle, medeniyet karşıtı olmakla, acımasızlıkla itham ediliyor olmasıdır. Bir yandan Hıristiyan ve Musevi dünyada siyasal ve medyatik olarak çokça dillendirilen ve ne yazık ki halk içerisinde şiddete varan şiddet hatta cinayet vakaların ortaya çıkış sebebi olan “İslamofobia” söylemine haklılık kazandıran bazı İslâmi fırka ve mezheplerin olduğu da bir hakikattir. Özellikle fundamentalist islam anlayışının tezahürleri olarak, cihadçı-selefi fırkalar ile şî‘- bâtını mezhepler adına işlenen birçok tedhiş hareketine dünya medyasının ne kadar ilgi duyduğu görülmektedir. İşin garibi bu İslâmi siyasal fırkaların, bu şiddet hareketlerini genellikle “Hanefi- Mâtürîdî” inançlı coğrafyalarda sergiledikleri dikkate değerdir. Hindistan, Pakistan, Afganistan, Kafkasya, Balkanlar gibi özellikle Türklerin eliyle İslâmlaşmış bölgelerin, bu fırkalar tarafından irşad- tebliğ (operasyon) alanı olarak seçilmiş olması gözden kaçırılmaktadır.

Netice itibariyle biz bu çalışmayı, özellikle günümüz İslâm âleminin, içinde bulunduğu bu “Müslümanı tekrar ihtida ettirme” zorbalığının temsilcilerine veya mücahidlerine (!), Müslüman kanı dökme konusunda kendilerini meşrulaştıran mezhebi görüşlerini, bir de Hz. Peygamber’in fiilen ve kavlen sergilediği siyaset tarzıyla karşılaştırmalarını teklif etmek üzere ele aldık.

Kaynakça

- Anonim, “Siyâset”, *M. Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1969.
- Atmaca, Veli. “Hadisleri Bakımından Siyasetnameler (I)”. *Fırat Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (Elazığ: Haziran 2000), 357-370.
- Demircan, Adnan (Derleyen), *Hz. Peygamber (s.a.s.) Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu*, İstanbul: Siyer Yay., 2015.
- , Adnan (Derleyen), *Önder Peygamber ve Yeni Bir Devletin Kuruluşu*, İstanbul: Siyer Yay., 2015.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2013.
- Ebu Guddê, Abdülfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Öğretim Metodları*, çev. Enbiya Yıldırım, Ankara: Otto Yay., 2016.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022.
- Erul, Bünyamin. *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 2002.
- Hamidullah, Muhammed. *Hz. Peygamber’in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yay., 2019.
- , Muhammed. *Mecmû’atu’l-Vesâiki’s-Siyâsiyye li’l-Ahdî’n-Nebevi ve’l-Hilâfeti’r-Râşide*, Beyrut: y.y., 1969.

- Keskin, Yusuf Ziya. *Recm Cezas-Âyet ve Hadis Tahlilleri-*, İstanbul: Beyan Yay., 2001.
- Kezer, Aydın. *Türk ve Batı Kültüründe Siyâset Kavramı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- Komisyon, "ساس", *el-Müncid fi'l-Lügati ve'l-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1969.
- Mesud, Cübran. "سياية", *er-Râid*, Beyrut: y.y., 1968.
- Mütercim Asım Efendi, "Siyâset", *Kâmusu'l-Muhît Tercümesi, el-Okyânusu'l-Basît fi Terce-meti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. Yay. Haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2013.
- Önkal, Ahmet. *Resûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2015.
- Özdemir, Veysel. *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Örnek Liderliği*, İstanbul: Rağbet Yay., 2014.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: MEB., 1983.
- Uçar, Yusuf. *Sahâbenin Hz. Peygamber'e İtirazları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Yardım, Ali. *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul: Damla Yay., 2011.
- Yenibaş, Hasan. *Vazifelendirmede Peygamber Metodu*, İstanbul: y.y., 2011.